

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Fonetické procesy v ruském a českém jazyce v porovnání
Phonetic processes in Russian and Czech languages in comparison

Adéla Vanděliková

Vedoucí práce: PhDr. Jakub Konečný,
Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením
na vzdělávání
Ruský jazyk se zaměřením
na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Fonetické procesy v ruském a českém jazyce v porovnání potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.7. 2024

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Jakobovi Konečnému, Ph.D. za jeho cenné a odborné rady, pomoc, trpělivost, vstřícnost při zpracování a za čas, který obětoval během vedení mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala Všem respondentům, kteří ochotně přispěli potřebným dílem.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je věnována jednomu z důležitých, avšak ve výuce a v učebních souborech často opomíjených prvků fonetické gramotnosti – fonetickým procesům. V teoretické části bude v hlavních rysech představena aktuální ortoepická norma spisovného českého a ruského jazyka, pozornost bude věnována zejména fonetickým procesům (pozičním i kombinatorním, a to jak na úrovni vokálů, tak i konsonantů). V praktické části bude provedena analýza ruské řeči vybraných rodilých mluvčích českého jazyka, a to s cílem posoudit jejich úroveň zformované fonetické gramotnosti v oblasti fonetických procesů. Porovnání z teoretické části poskytne základ a předpoklad pro stanovení oblastí, jež budou pravděpodobně ovlivněny interferencí a stejně tak i oblastí, v nichž se může projevovat kladný přenos z mateřštiny. Součástí práce bude také kapitola popisující metodologii zpracování.

KLÍČOVÁ SLOVA

fonologie, poziční změna, kombinatorní změna, ortoepická norma, fonetická gramotnost

ABSTRACT

The bachelor thesis is dedicated to one of the important, but often neglected elements of phonetic literacy - phonetic processes. In the theoretical part, the current orthoepic norm of the written Czech and Russian languages will be presented in the main features, and attention will be paid to phonetic processes (positional and combinatorial, both at the level of vocals and consonants). In the practical part, the analysis of Russian speech of selected native speakers of Czech language will be carried out in order to assess their level of formed phonetic literacy in the field of phonetic processes. The comparisons made in the theoretical part will provide a basis and a prerequisite for determining the areas likely to be affected by interference, as well as the areas in which positive transfer from the mother tongue may manifest itself. The thesis will also include a chapter describing the processing methodology.

KEYWORDS

phonology, positional change, combinatorial change, orthoepic standard, phonetic literacy

Obsah

Úvod.....	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Fonetika a fonologie	8
1.1 Fonetické procesy	9
2 Segmentální rovina	10
2.1 Soustava hlásek.....	10
2.1.1 Souhlásky.....	10
2.1.2 Samohlásky.....	11
3 Prozodická rovina	13
3.1 Přízvuk.....	13
3.1.1 Přízvuk v češtině.....	13
3.1.2 Přízvuk v ruštině.....	13
3.2 Melodie	14
3.2.1 Rytmus	14
3.2.2 Redukce	15
3.2.3 Intonace.....	16
4 Vliv českého jazyka jako mateřského (mezijazykový transfer)	17
5 Hláskové změny.....	18
5.1 Kombinatorní hláskové změny	18
5.1.1 Asimilace	18
5.1.2 Disimilace	20
5.1.3 Metateze.....	20
5.1.4 Akomodace	21
5.1.5 Haplologie.....	21
5.1.6 Dierexe	21
5.2 Hláskové změny poziční.....	22
5.2.1 Redukce	22
5.2.2 Elize	24
5.2.3 Proteze	24

5.2.4	Epenteze.....	24
5.2.5	Neutralizace	24
PRAKTICKÁ ČÁST		26
6	Charakteristika praktické části.....	26
6.1	Metodika analýzy.....	26
6.2	Popis očekávané chybovosti	28
7	Analýza nahrávek	30
7.1	Věta č. 1	30
7.2	Věta č. 2	31
7.3	Věta č. 3	32
7.4	Věta č. 4	34
7.5	Věta č. 5	35
7.6	Věta č. 6	37
7.7	Věta č. 7	38
7.8	Věta č. 8	40
7.9	Věta č. 9	41
7.10	Věta č. 10	42
7.11	Věta č. 11	44
7.12	Věta č. 12	45
8	Shrnutí jednotlivých procesů v analýze	47
Závěr		48
Resumé.....		51
Seznam použitých informačních zdrojů		53
Přílohy.....		56
Seznam tabulek		56

Úvod

Bakalářská práce s názvem *Fonetické procesy v českém a ruském jazyce v porovnání* je věnována porovnávání fonetických procesů v češtině a ruštině, přičemž klade důraz na zvukovou stránku obou jazyků. Popisuje obecné zvukové zákonitosti těchto jazyků v prozodické i segmentální rovině. Přesto, že oba porovnávané jazyky jsou si blízké, existuje celá řada rozdílů ve všech rovinách jazyka, přičemž tato bakalářská práce je věnována rovině zvukové. Práce porovnává a popisuje vybrané fonetické procesy ruského jazyka v řeči českého rodilého mluvčího.

Hlavním cílem této práce je analyzovat fonetické procesy probíhající v ruském jazyce a jejich zvládnutou realizaci v řeči českých rodilých mluvčích. Míra úspěšnosti těchto procesů závisí na jazykové úrovni respondentů, kteří se analýzy účastnili. Cílem teoretické části je popis obecných fonetických zákonitostí obou jazyků, mezijazykový transfer a podrobný popis jednotlivých pozičních a kombinatorních hláskových změn. Jako druhý hlavní cíl byla stanovena analýza vybraných fonetických procesů na základě nahrávek pořízených českými rodilými mluvčími.

V teoretické části jsou popsány obecné fonetické zákonitosti českého a ruského jazyka, které byly sepsány s pomocí odborné literatury. Úvodním tématem teoretické části je zkrácené představení dvou disciplín – fonetika a fonologie. Dále navazuje obecný popis s rozdělení fonetických procesů. Následují kapitoly popisující prozodickou a segmentální rovinu obou jazyků. Tyto dvě roviny jsou velmi zásadní pro porozumění tomu, jak se zvukové struktury jazyků od sebe odlišují. Čtvrtou kapitolou práce je popis mezijazykového transferu a způsobu, jakým může tento jev ovlivnit osvojování nového jazyka. Tím byla vytvořena půda pro detailní popis fonetických procesů, které jsou ústředním tématem práce.

Praktická část bakalářské práce je založena na analýze vybraných fonetických procesů v řeči českých rodilých mluvčích. Analýzy se zúčastnilo celkem 38 respondentů. Byl pro ně sestaven referenční text, který se skládá z 12 izolovaných vět. Získané nahrávky byly analyzovány s cílem zjistit, jak čeští rodilí mluvčí stanovené procesy ve svém mluveném projevu realizují. Věty jsou analyzovány jednotlivě jdoucí po sobě. Na konci analýzy se nachází její celkové shrnutí.

Předpokládá se, že některé procesy a jejich realizace budou pro respondenty téměř bezproblémové a jejich četba bude probíhat foneticky správně. To lze očekávat

například u procesu asimilace. U jiných, jako například diereze, se očekává chybovost ve větší míře.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Fonetika a fonologie

V první kapitole práce budou vysvětleny dvě lingvistické disciplíny, kterými jsou fonetika a fonologie. Jedna s druhou bezesporu souvisí a navzájem se doplňují.

Fonetika je jazykovědná disciplína, která se zabývá zvukovou stránkou jazyka. Převážně se jedná o vědu deskriptivní. Označuje proces, při kterém dochází k vytváření zvuku v mluvních orgánech, pojednává o tom, jakým způsobem zvuky a jednotlivé hlásky vznikají. Dále se zabývá percepcí lidské řeči a porozuměním lidské řeči.¹ Jinými slovy; „*Fonetika je jazykovědná disciplína zabývající se materiální stránkou zvukových výrazových prostředků jazyka, a to jak na nezobecněné úrovni poznání a popisu mechanismu vzniku řeči, její akustické stavby a percepce zvukového signálu sluchem, tak na zobecněné úrovni hlásek a prozodických prostředků, které jsou užívány v daném komunikačním společenství.*”²

Základní jednotkou fonetiky je **hláska**, která je zároveň nejmenší zvukovou jednotkou řeči, dále už již nelze dělit a její zobecněný typ patří konkrétnímu jazyku.³ Typů hlásek je v každém jazyce vždy omezený počet.⁴

Fonetika se podle zaměření rozděluje do několika kategorií. První z nich je fonetika **artikulační**. Zabývá se tvorbou hlásek v jednotlivých artikulačních (řečových) orgánech. Díky této kategorii můžeme určit místo tvoření a způsob tvoření jednotlivých hlásek. Druhou kategorií je fonetika **akustická**, ta se zabývá přenosem zvuku v okolním prostředí. Poslední kategorií je fonetika percepční, která se zabývá vnímáním a přijímáním zvuků člověkem.⁵

Fonetika, zkoumající zvukovou stavbu všech jazyků, se nazývá fonetika obecná, fonetika, která zkoumá zákonitosti pouze jednoho konkrétního jazyka, je označována jako fonetika speciální.⁶

Fonetické rysy se dělí na **segmentální** a **suprasegmentální**. Segmentální rysy charakterizují jednotlivé zvukové segmenty, tedy hlásky, hláskové typy a fonémy.

¹ Krčmová, 2008, s. 27

² Krčmová, 2008, s. 27

³ Krčmová, 2008, s. 28

⁴ Krčmová, 2008, s. 38

⁵ Knjazev, Požarickaja, 2011, s. 16-17

⁶ Krčmová, 2008, s. 29

Tyto rysy nenesou význam. Jsou jimi například znělost/neznělost, místo tvoření atd. Naopak suprasegmentální rysy jednotlivé hlásky přesahují, protože se vztahují na skupinu segmentů, slabiky, slova nebo celé věty, a organizují segmentální jednotky do větších celků, které se nazývají suprasegmentální jednotky. Tyto rysy jsou například přízvuk, intonace atd. Důležitou vlastností všech znaků je, že nemohou existovat izolovaně, ale musí mít svého nositele, kterým jsou fonetické jednotky. Ty na sebe nenavazují, ale tvoří ucelené komplexy.⁷

Fonologie je věda zaměřující se především na fungování hlásek. Dále se zabývá vztahy a vazbami mezi hláskami.⁸ „*Její základní jednotkou je foném, nejmenší zvukový prostředek schopný rozlišit minimální významovou jednotku jazyka, morfém.*“⁹

1.1 Fonetické procesy

Fonetické procesy se dělí na dvě skupiny. **Diachronní**, které se vyskytly v historii jazyka a jsou fixovány ve slovech. Druhou skupinou jsou procesy **synchronní**, které se vyskytují v dnešní době.¹⁰ Řeč není souhrn izolovaných na sebe nenavazujících hlásek, ale jedná se o výsledek komplexního procesu, v němž se hlásky musí přizpůsobovat a měnit jak v závislosti na místě, kde se ve slově nacházejí, tak i s ohledem na fonetické okolí. Na základě toho rozlišujeme změny **poziční** a **kombinatorní**.¹¹

Kombinatorní změny se projevují ve fonetických procesech a vznikají vzájemným působením hlásek při artikulaci. Změnám podléhají jak samohlásky, tak souhlásky. Tyto procesy mohou probíhat mezi dvěma samohláskami, mezi dvěma souhláskami a také mezi souhláskou a samohláskou. Rozlišujeme progresivní a regresivní směr procesů. Progresivní směr nastává, když rekurze předchozí hlásky ovlivní exkurzi hlásky následující. Regresivní směr nastává, když exkurze následující hlásky ovlivňuje rekurzi hlásky předchozí. Kombinatorní změny jsou **akomodace**, **asimilace**, **disimilace**, **palatalizace**, **haplologie**, **diereze**, **metateze**. Poziční změny jsou **proteze**, **epenteze**, **neutralizace**, **redukce**.¹²

⁷ Knjazev, Požarickaja, 2011, s. 18-19

⁸ Cvrček, 2015, s. 48-49

⁹ Krčmová, 2008, s. 30

¹⁰ Knjazev, Požarickaja, 2011, s. 17

¹¹ Konečný, 2016, online

¹² Konečný, 2016, online

2 Segmentální rovina

„Pojmy hláska a foném jsou v dialektické jednotě: foném poznáváme jen skrze jeho realizace – hlásky, hlásky však v řečovém proudu identifikujeme na základě jejich vztahu k fonému jako jednotce fonologického systému.“¹³ Podle způsobu tvorby hlásek je můžeme rozdělit do několika kategorií, a to jak v českém, tak i v ruském jazyce. Základní rozdíl je podle artikulace. Ta dělí hlásky na samohlásky (vokály) anebo souhlásky (konsonanty).¹⁴

2.1 Soustava hlásek

„Nezákladnější diferenciací zvuků řeči z hlediska artikulace je rozlišení na hlásky tvořené při otevřeném mluvním ústrojí, apertuře – vokály (samohlásky) – a hlásky tvořené pomocí překážek, striktur – konsonanty (souhlásky). Toto rozlišení je jazykové univerzále, vyskytuje se totiž ve všech jazycích světa. Je připomínáno ve školních mluvnících, a tak se stalo součástí běžného vědění o jazyce.“¹⁵

2.1.1 Souhlásky

Vznikají artikulací konsonantickou, jejíž cílem je vytvoření lokalizované přepážky během výdechového proudu v nadhrtanových dutinách, čímž vznikají šumivé zvuky, které nazýváme konsonanty. Jejich kvalita může být ovlivněna druhem překážky, způsobem překonání a dále tím, v jakém místě se překážka nachází. Typ překážky a způsob jejího překonání nazýváme způsob artikulace. Artikulace souhlásek se skládá ze tří fází pohybu: **intenze** (zaujmutí cílového artikulačního postavení), **tenze** (trvání) a **detenze** (ústup z postavení). Zmíněné systematické rozdělení je pouze teoretické, během artikulace se hlásky takto přesně nerealizují.¹⁶

Souhlásky můžeme charakterizovat podle místa artikulace, způsobu artikulace, postavení měkkého patra a postavení hlasivek. Podle místa artikulace dělíme souhlásky do sedmi kategorií: obouretné, retozubné, zubodásňové, zadní dásňové, tvrdopatrové, měkkopatrové a hrtanové. Podle způsobu artikulace souhlásky dělíme na závěrové, úžinové a polozávěrové. Podle postavení měkkého patra na nosové

¹³ Krčmová, 2008, s. 118

¹⁴ Krčmová, 2008, s. 53

¹⁵ Krčmová, 2008, s. 53

¹⁶ Palková, 1994, s. 73

a orální. Podle činnosti hlasivek na znělé a neznělé.¹⁷ Při přítomnosti šumu a tónu vznikají souhlásky znělé a při přítomnosti pouze šumu vznikají souhlásky neznělé.¹⁸

České souhlásky

Český jazyk obsahuje 26 konsonantických fonémů. Existují také jejich další varianty, jejichž vznik už je spojen s asimilací.¹⁹

Ruské souhlásky

Ruský jazyk obsahuje 35 souhlásek. Tento počet však není jednoznačný, protože různí autoři uvádí rozdílné počty konsonantních fonémů. V této práci se bude vycházet z výše uvedené cifry, kterou uvádí Spiridonov (1996) a Oliverius (1987).

Skládá se z 15 párových a 5 nepárových souhlásek.²⁰

Souhlásky v ruštině lze dělit na měkké a tvrdé, a to podle palatalizace, tedy přilnutí jazyka k patru, které vede ke změkčení. Tvrdé a měkké souhlásky tvoří dvojice např. [d–d'], [t–t'], [l–l']. Celkem je těchto dvojic patnáct. Souhlásky [č], [j] jsou nepárové měkké a souhlásky [ž], [š], [c] jsou nepárové tvrdé.²¹

2.1.2 Samohlásky

Vznikají artikulací vokalickou. Podle posunu jazyka samohlásky dělíme na horizontální a vertikální. Horizontální samohlásky se dělí na přední, střední a zadní a na otevřené a uzavřené. Vertikální samohlásky se dělí zase na nízké, střední a vysoké.²² Samohlásky se tvoří pouze tónem. V artikulačním aparátu při vyslovování samohlásek výdechový proud nenaráží na žádné výrazné překážky. Jsou vrcholem znělosti.²³ Ke grafickému znázornění samohlásek se používá **vokalický trojúhelník**.²⁴

¹⁷ Palková, 1994, s. 208-213

¹⁸ Spiridonov, 1996, s. 50

¹⁹ Volín, Skarnitzl, 2018, s. 28

²⁰ Konečný, 2016, online

²¹ Spiridonov, 1996, s. 51-52

²² Palková, 1994, s. 68-69

²³ Spiridonov, 1996, s. 46

²⁴ Konečný, 2016, online

České samohlásky

V českém jazyce se rozlišují samohlásky jednoduché, jinak zvané jako monoftongy, a dvojhásky, jinak zvané jako diftongy, jejich základem je tón.²⁵

Čeština používá pět variant kvality (a, e, i, o, u), dvě varianty kvantity (dlouhé a krátké) a tři dvojhásky (eu, au, ou). Podle artikulace je dělíme podle horizontálního posunu jazyka na přední (i, í, e, é), zadní (o, ó, u, ú) a střední (a, á). Podle vertikálního posunu jazyka na nízké (a, á), vysoké (i, í, u, ú) a středové (e, é, o, ó). Podle otevřenosti na zavřené a otevřené. Podle postavení rtů na zaokrouhlené (o, ó, u, ú) a nezaokrouhlené (i, í, e, é, a, á).²⁶

Kvantita samohlásek má schopnost rozlišovat význam slov např. rada–ráda.²⁷

Ruské samohlásky

Ruský jazyk obsahuje 6 samohlásek. Ty se přední [и], [э], střední [а], [ы], zadní [о], [у]. Podle vertikální pozice jazyka na vysoké [и], [о], [ы], středové [э], [о], nízké [а] a podle účasti rtů na labializované (pouze [о], [у]) a nelabializované.²⁸

Alofony, neboli poziční varianty, mají v ruském jazyce mnoho variant. Jejich realizace se mění podle umístění přízvuku, míry redukce a také podle tvrdosti či měkkosti sousedních souhlásek. Změny jsou způsobeny především silným ruským dynamickým přízvukem a přizpůsobením samohlásek souhláskám.²⁹

V současném ruském jazyce jsou tedy samohlásky silně ovlivňovány souhláskami. Samohlásky se po měkkých souhláskách silně pohybují směrem dopředu a po tvrdých souhláskách se naopak tlačí dozadu. Tento posun se týká všech samohlásek, které mají jak měkké, tak i tvrdé varianty. Proto má každý foném své čtyři varianty vzhledem k palatalizaci. První, mezi dvěma tvrdými souhláskami, je *был*, *мат*. Druhá, po tvrdých a před měkkými souhláskami, je *мать*, *быть*. Třetí, po měkkých souhláskách, je *мят*, *бил*. Čtvrtá, mezi dvěma měkkými souhláskami, je *мять*, *бить*.³⁰

²⁵ Internetová jazyková příručka [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 4. 7. 2024. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=903>>.

²⁶ Palková, 1994, s. 170-171

²⁷ Palková, 1994, s. 323

²⁸ Konečný, 2016, online

²⁹ Oliverius, 1987, s. 85

³⁰ Oliverius, 1987, s. 86-87

3 Prozodická rovina

V souvislé řeči existuje velké množství zvukových jevů, které fungují jako jazykové prostředky. Lze je klasifikovat podle toho, jaké zvukové vlastnosti u nich převládají.³¹ Do této roviny je zařazen rytmus (přízvuk, redukce) a melodie (intonace). Vlastností zvuku, kterými jsou výška, dynamika, trvání a barva zvuku.³²

Základní a zároveň nejmenší jednotkou suprasegmentální roviny je slabika. Obsahuje **jádro** (nukleus), **preaturu** (onset) a **kodu**. Jádro představuje slabiční vrchol, preatura stojí před jádrem a koda za jádrem a zároveň uzavírá slabiku. Základní zvukovou vlastností slabiky je sonorita neboli přítomnost zvukové složky.³³

3.1 Přízvuk

Je fonetický důraz řečového prvku, kde nositelem přízvuku je slabika. Prvky, které jej tvoří, jsou výška, intenzita, trvání, změny ve frekvenci a tónové zabarvení hlasu.³⁴ Dělí se na větný, kde je kladen důraz na jádro výpovědi, a slovní, kde je důraz kladen na slabiku. Dále lze dělit na pevný a pohyblivý.³⁵

3.1.1 Přízvuk v češtině

Čeština má pevný slovní přízvuk, a to vždy na první slabice. Není fonologicky funkční, nemá tedy schopnost rozlišit význam slov a jejich tvar. Pomocí přízvuku lze oddělit začátek slova, hovoří se o tzv. delimitativní funkci.³⁶

3.1.2 Přízvuk v ruštině

Ruský jazyk má přízvuk volný a pohyblivý. V každém slově má jasně vymezené své místo. Svoji polohu v rámci jednoho slova může měnit pouze v jeho tvarech. V ruském jazyce má přízvuk distinktivní funkci, je tedy schopen měnit význam slov (např. *мы́ка/мука* – *мыка́/мука*).³⁷ „Ruský přízvuk je výrazně silnější,

³¹ Romportl, 1985, s. 112

³² Palková, 1994, s. 148

³³ Palková, 1994, s. 152-153

³⁴ Konečný, 2016, online

³⁵ Krčmová, 2008, s. 96, 99

³⁶ Palková, 1994, s. 277; Šiška, 2003, s. 35

³⁷ Romportl, 1959, s. 11-12

něž přízvuk český.”³⁸ Přízvuk v ruském jazyce dále může být slovní, větný nebo logický v závislosti na tom, s jakou jednotkou se pojí.³⁹

3.2 Melodie

Obvykle se setkáváme s pojmem melodie v hudbě, který označuje tónové průběhy tvořící rozpoznatelné celky. V přeneseném slova smyslu lze hovořit také o melodii řeči. Ta se od hudební melodie výrazně liší, ale zároveň sdílí některé podstatné rysy.⁴⁰ Melodie závisí na výšce tónu sousedních segmentálních prvků, a to především samohlásek.⁴¹ Nemá žádný rozlišovací znak, ale je součástí každého výrazu. Součástí melodie je také dynamika a intonace.⁴²

Monotónní řeč posluchače unavuje, jemné změny výšky hlasu jsou důležitým signálem emocí a volního postoje mluvčího. V neutrální řeči plní melodie hlasu další funkci. Snížení výšky hlasu je chápáno jako signál konce sdělení, ale také jako řada různých změn výšky hlasu (a zároveň síly), které odlišují sdělení s různými komunikačními funkcemi, např. mezi oznámením a otázkou, nebo které oddělují nefinální řečové segmenty v rámci výpovědi, což je velmi důležité pro vlastní komunikaci.⁴³

3.2.1 Rytmus

Obecně jej můžeme nazvat jako pravidelné střídání zvukových prvků nebo dějů.⁴⁴ Rytmus je získáván pomocí síly, výšky a barvy hlasu.⁴⁵ Je založen na segmentaci a opakování schémat. Rytmické vlastnosti se projevují pomocí přízvukového taktu, a to je zároveň nejmenší a lineární zvuková jednotka. V každém jazyce má svoji podobu.⁴⁶

Takt se určuje podle umístění přízvuchné slabiky, můžeme ho klasifikovat do tří skupin: sestupný takt (první slabika je přízvuchná, další nepřízvuchné), vzestupný takt (slabiky na začátku slova jsou nepřízvuchné a poslední je přízvuchná) a obstupný takt

³⁸ Romportl, 1959, s. 12

³⁹ Knjazev, Požarickaja, 2011, online, s. 157

⁴⁰ Skarnitzl, Šturm, Volín, 2016, s. 124

⁴¹ Spiridonov, 1996, s. 42

⁴² Šiška, 2003, s. 39

⁴³ Krčmová, 2008, s. 93

⁴⁴ Skarnitzl, Šturm, Volín, 2016, s. 148

⁴⁵ Krčmová, 2008, s. 91

⁴⁶ Palková, 1994, s. 285

(přízvučná slabika se nachází uprostřed slova a z každé strany má slabiky nepřízvučné).⁴⁷

Rytmus v češtině

V českém jazyce převažuje takt sestupný a má většinou dvě až tři slabiky.⁴⁸ Český jazyk je zařazen mezi jazyky se slabikovým rytmem. Izosylabický rytmus se vyznačuje poměrně rovnoměrnou délkou slabik v průběhu řeči, což znamená, že délka slabik není výrazně zkracována.⁴⁹

Rytmus v ruštině

Rytmus je úzce svázán s dynamikou. Nepřízvučné slabiky v ruském jazyce jsou slabé a krátké. Energetický systém rusky mluvícího člověka pracuje s úplně jinou dynamikou a v jiném rytmu, což charakterizuje ruský jazyk.⁵⁰ Typické pro rytmus ruského jazyka je výrazné střídání přízvučných a nepřízvučných slabik.⁵¹

3.2.2 Redukce

Je fonetický proces, kdy dochází k oslabení nebo ztrátě intenzity hlásek.⁵²

Podrobněji jí bude věnován popis v kapitole o hláskových změnách pozičních.

Redukce v češtině

V českém jazyce se téměř nevyskytuje. S redukcí se lze setkat pouze při rychlém a nedbalém vyslovování v nespisovné sféře jazyka.⁵³

Redukce v ruštině

Dělí se na kvantitativní a kvalitativní. V nepřízvučné pozici podléhají redukcí všechny samohlásky. Redukce je spojena s přízvukem, čím vzdálenější je samohláska od přízvučné slabiky, tím slaběji jej vyslovíme anebo ji nevyslovíme vůbec. Existují následující stupně redukce – nulová redukce (pod přízvukem), první stupeň redukce (první slabika před přízvukem) a druhý stupeň redukce (všechny ostatní slabiky).⁵⁴

⁴⁷ Krčmová, 2008, s. 34-35

⁴⁸ Krčmová, 2008, s. 34-35

⁴⁹ Skarnitzl, Šturn, Volín, 2016, s. 149

⁵⁰ Oliverius, 1987, s. 54

⁵¹ Konečný, 2016, online

⁵² Spiridonov, 1996, s. 34

⁵³ Palková, 1994, s. 146

⁵⁴ Spiridonov, 1996, s. 34-35

3.2.3 Intonace

V intonaci je velice důležitá výška tónu, a to buď celé výpovědi, anebo její části. Tyto melodické změny následně uživatel hodnotí jako její součást.⁵⁵ Intonace má distinktivní funkci a to především díky melodii a logickému přízvuku. Význam se může měnit způsobem umístěním pauzy, či jejím počtem.⁵⁶

Česká intonace

V češtině rozlišujeme kadenci klesavou, která je typická pro věty oznamovací, stoupavě klesavou, která je typická pro věty oznamovací se zvoláním nebo věty s imperativem, a kadenci stoupavou, která je charakteristická pro otázky zjišťovací.⁵⁷

V oblasti intonačního popisu se v českém jazyce používá pojem intonační kadence, jako nejmenší abstraktní melodické schéma, které lze identifikovat v průběhu intonace. Dalším důležitým pojmem je promluvový úsek, což je skupina taktů, kterou mluvčí vnímá jako jeden celek.⁵⁸

Ruská intonace

Především kvůli výrazné intonaci je ruský jazyk snadno rozpoznatelný. Prostředky, díky nimž v ruském jazyce popisujeme intonaci, se nazývají **intonační konstrukce**. Tento systém navrhla E. A. Bryzgunová (E. A. Брызгунова) v druhé polovině 20. století.⁵⁹

Je důležité zmínit, že počty intonačních konstrukcí se u mnoha autorů a publikací rozcházejí. Systém IK, který bude popsán v této práci, je uveden v literatuře Knjazeva a Požarické. Ti vychází z teorie Bryzgunové.

Termín IK je chápán jako minimální jednotka, se schopností rozlišit význam prozodické roviny. Nejlépe se tyto schopnosti projevují při srovnávání dvou vět se stejnou syntaktickou strukturou a lexikálním složením. Složky, ze kterých se skládá IK, jsou: tónové prvky, dynamika (intenzita samohlásek) a fonace.⁶⁰

Výpovědi jsou realizovány intonacemi, které jsou popisovány prostřednictvím jedné ze sedmi IK. Bez konstrukcí by nešlo formulovat výpovědi. Konstrukce mívají

⁵⁵ Palková, 1994, s. 161

⁵⁶ Konečný, 2016, online

⁵⁷ Šiška, 2003, s. 37

⁵⁸ Palková, 1994, s. 161-163

⁵⁹ Konečný, 2016, online

⁶⁰ Knjazev, Požarickaja, 2011, s. 171-172

centrum soustředující se na slabice, kde se mění intonace. Centrum se může nacházet na začátku, uprostřed i na konci konstrukce. Kromě centra mají konstrukce také předcentrální a postcentrální část.⁶¹

4 Vliv českého jazyka jako mateřského (mezijazykový transfer)

Při osvojování si nového jazyka může hrát velkou roli příbuznost jazyka mateřského s jazykem novým. V našem případě mluvíme o individuálním a umělém bilingvistu. Umělý bilingvist vzniká tehdy, když se člověk jedné národnosti učí jazyk národnosti druhé v rámci školy nebo ve svém volném čase. Individuální bilingvist je pojem, který charakterizuje zejména menší státy, jako například Česko, jejichž obyvatelé se učí cizímu jazyku, jelikož jejich mateřský jazyk nepřekračuje hranice země. Jev, který dále ovlivňuje transfer je subordinativní bilingvist, kdy je jeden z jazyků uživateli výrazně bližší, a to mateřský.⁶²

Přenos znalostí může fungovat kladně a napomáhat tím osvojování, i záporně, což může působit zpomalení postupu při učení nebo užívání jazyka.⁶³

Interferenci lze rozdělit na vnitrojazykovou a mezijazykovou. V této práci se očekává vliv interference mezijazykové, jelikož vnitrojazyková vzniká u uživatelů, kteří osvojovaným jazykem hovoří na skvělé úrovni anebo se jedná o jeho rodilé mluvčí. Avšak může vzniknout i na základě podobností jevů téhož jazyka. Mezijazyková vzniká na základě existujících odlišností mezi dvěma jazyky, tedy mateřským (nebo jiným osvojeným) a novým osvojovaným jazykem.⁶⁴

Interference ovlivňuje všechny roviny jazyka. V této práci je důležitá spojitost interference se zvukovou stránkou jazyka. Její míru lze úměrně ovlivnit úrovní osvojování zvukové stránky. Konkrétním příkladem je redukce, kdy čeští rodilí mluvčí ve slově *много* nedokáží dostatečně redukovat hlásku [o] na konci slova a nevysloví tak [ъ]. Palatalizace je taktéž složitým jevem, kdy si žáci neuvědomují změkčení hlásky. Např. ve slově *фильм* hlásku [л'] vyslovují tvrdě [л].⁶⁵

⁶¹ Konečný, 2016, online

⁶² Veselý, 1985, s. 12-14

⁶³ Азимов, Шукин, 2009, s. 195

⁶⁴ Азимов, Шукин, 2009, s. 87

⁶⁵ Veselý, 1985, s. 29-30

5 Hláskové změny

Jak již bylo zmíněno výše, hláskové změny se dělí na **kombinatorní**, při nichž se hlásky navzájem ovlivňují během artikulace, a **poziční**.

5.1 Kombinatorní hláskové změny

Kombinatorní hláskové změny se mohou hromadně nazývat také jako asimilační jevy a jejich výskyt je častější. Jedna hláska ovlivňuje hlásky druhé a ty následně mění svůj charakter. V důsledku toho je větší podobnost změněných hlásek. Opačným jevem jsou změny disimilační.⁶⁶

5.1.1 Asimilace

Asimilace neboli spodoba je jednou z hlavních změn. Je důsledkem snahy o zjednodušení výslovnosti, která je dosažena sblížením výslovnosti sousedících hlásek. Dělí se na asimilaci podle znělosti, artikulační asimilaci.⁶⁷

Asimilace podle znělosti v českém jazyce

Znělostní asimilace spočívá ve změnách znělosti při výslovnosti vedle sebe stojících hlásek. Probíhá ve dvou směrech, a to v regresivním nebo v progresivním. Např. ve slově *prosba* se foném /s/ ve výslovnosti realizuje jako hláska [z] a to z důvodu vedle sebe stojícího neznělého [s] a znělého [b]. Jde tedy o to, aby všechny hlásky vyskytující se vedle byly stejného typu, tudíž všechny vysloveny zněle nebo naopak. V tomto případě se tedy jedná o regresivní směr, jelikož předcházející hláska byla ovlivněna hláskou následující.⁶⁸ V progresivním typu by změna probíhala následovně – ve slově *na shledanou* se foném /h/ vyslovuje jako hláska [ch] [naschledanou], jelikož [s] je hláska neznělá a stojí před znělou hláskou [h], tedy předcházející hláska ovlivnila znělost té následující.⁶⁹

Artikulační asimilace v českém jazyce

Asimilace artikulační spočívá ve změně místa hlásky, která následně přizpůsobuje své místo hlásce sousední, např. ve slově *sčítat* [ščitat]. Dále jí podléhají

⁶⁶ Palková, 1994, s. 144

⁶⁷ Černý, 1998, s. 19

⁶⁸ Černý, 1998, s. 19

⁶⁹ Černý, 1998, s. 20

souhlásky nosové, nejčastěji foném /n/ mění se ve výslovnosti v [ŋ]. Příkladem takové změny je slovo *venku* [veŋku].⁷⁰

Artikulační asimilace může být úplná – hlásky jsou si natolik podobné, že se vysloví stejně – např. ve slově *odtáhnout* [ottáhnout], nebo částečná, kde se dvě hlásky podobají pouze částečně a přetrvává malý rozdíl ve výslovnosti, např. ve slově *odsunout* [otsunout].⁷¹

Artikulační asimilace v ruském jazyce

Asimilace v ruském jazyce se rozděluje na úplnou, která nastává např. ve slově *сунуть* [ш:ыт'], a neúplnou, jejímž příkladem je slovo *сбить* [сб'ит']. Probíhá ve dvou směrech. Progresivní směr se vyskytuje ve slově *умылся* [úмыл'с'ь]. Naopak v regresivním směru asimilace probíhá u slova *пересадка* [п'ьр'и'сáткь].⁷²

Artikulační asimilace se v ruštině dělí podle místa a podle způsobu. Podle způsobu probíhá ve slově *относят* [лтнóс'ьт], kde je hláska [t] vyslovena bez rázu. Podle místa artikulace probíhá ve slově *сунуть* [ш:ыт'], kde [s] pod vlivem [š] mění svou pozici vzad a závěrem vznikají dvě identické hlásky.⁷³

Asimilace podle znělosti v ruském jazyce

Sonory se v ruštině při určitých situacích (na konci slova po neznělých souhláskách a na začátku slova před znělými souhláskami) mění na asimilačně neznělé (např. *министр, башня*).⁷⁴ V souvislosti s tímto faktem je důležité zmínit, že ruské sonory nejsou schopny tvořit slabiky. V expresivních větách na konci slov se objevuje neznělé [j], které se v češtině nevyskytuje (např. ve slově *давай*).⁷⁵

Palatalizace

Někteří autoři palatalizaci uvádí jako druh asimilace, tak je to i v případě Zdeňka Oliveria (1987), narozdíl od Zdeny Palkové (1994), která ji vnímá jako samostatnou hláskovou změnu. Jelikož se nyní pohybujeme v rovině ruského jazyka, bude uvedena jako druh asimilace.

⁷⁰ Palková, 1994, s. 145-146

⁷¹ Palková, 1994, s. 144

⁷² Oliverius, 1987, s. 110

⁷³ Oliverius, 1987, s. 110-111

⁷⁴ Oliverius, 1987, s. 111

⁷⁵ Oliverius, 1987, s. 112

Palatalizace, neboli změkčování, se ve větší míře vyskytuje v ruštině než v češtině, a to z důvodu široké škály měkkých souhlásek.⁷⁶

Palatalizace souhlásek je proces, při kterém se výslovnosti konsonantu mění, v případě, že se nachází vedle předních samohlásek. Tato změna spočívá v tom, že se poloha původního místa artikulace přibližuje směrem k tvrdému patru, nebo se v této oblasti vytváří sekundární artikulace. Například v ruštině dochází k této asimilaci ve slovech jako *село* [с'эль], *стена* [ст'энь]. V češtině se nevyskytuje, ve slově *hodně* je /dʒ/ výsledkem asimilace.⁷⁷

5.1.2 Disimilace

Opakem asimilace je disimilace, týká se pouze výsledku a ne celého procesu, kde při určité kombinaci hlásek dochází ke změně, která vede k většímu zvukovému rozdílu mezi hláskami. Jako příklad realizace tohoto procesu v českém jazyce může být uvedeno slovo *dvanáct* vysloveno jako [dvanást].⁷⁸

Proces probíhá i v ruském jazyce na stejném principu, vzorovými slovy mohou být *мягкий* [м'áхк'иј'], *легкий* [л'óхк'иј'], kde se závěrová souhláska mění v úžinovou a místo souhlásky [r] se vysloví [x].⁷⁹

V ruském jazyce se disimilace vyskytuje v běžné, ale také v nářeční mluvě, či v zastaralých slovech. Velké omezení je v oblasti literárního lexika. Může probíhat dvěma způsoby: kontaktně, kde se zvuky vzájemně ovlivňují přímo, nebo vzdáleně. Příkladem kontaktní disimilace jsou slova *бомба* – *бонба*, příkladem vzdálené je *коридор* – *колидор*.⁸⁰

5.1.3 Metateze

Metateze, neboli přesmyk, je dalším z typů kombinatorních fonetických procesů. Jedná se o přeskupení hlásek či slabik ve slově, které vede ke snazšímu, avšak chybnému vyslovení. Velice často nastává při záměně hlásek [r] a [l]. V českém jazyce hovorové mohou jejím výsledkem existovat tvary jako *žlička*, *verlyba*, *pernamentka*, namísto *lžička*, *velryba*, *permanentka*.⁸¹ V ruském jazyce má metateze stejný charakter

⁷⁶ Oliverius, 1987, s. 112

⁷⁷ Palková, 1994, s. 144-145

⁷⁸ Palková, 1994, s. 144

⁷⁹ Oliverius, 1987, s. 112-113

⁸⁰ Sokolova, 2021, online

⁸¹ Černý, 1998, s. 21

a nastává u slov přejatých, příkladem lze uvést slova *талерка*, *футрялтарелка*, *футляр*. Nebo může být výsledkem dialektu jako např. *ведмедь* místo správného *медведь*.⁸²

5.1.4 Akomodace

Akomodace je dalším zástupcem hláskových změn, ale narozdíl od asimilace zde změny probíhají mezi různými druhy hlásek, tedy mezi vokálem a konsonantem. Např. ve slově *menší* nosová souhláska mění samohlásku taktéž na nosovou.⁸³

V ruštině akomodace probíhá ve dvou směrech – regresivním, progresivním. V *мѣтка* [т'ѳткѣ]. První hláska se vysloví zvednutím střední části jazyka směrem k tvrdému patru, hláska [t'] je měkká. Druhá hláska se vyslovuje při zvednutí zadní části jazyka směrem k měkkému patru a vzniká hláska [o]. Při výslovnosti těchto dvou hlásek jde jazyk dozadu, díky tomu je začátek hlásky [o] přesunuto dopředu, to způsobuje změnu ve výslovnosti. Akomodaci podléhají také samohlásky stojící před tvrdými nebo následující po tvrdých souhláskách např. *с Ивановом* [сыванѳм].⁸⁴

5.1.5 Haplologie

Haplologie je proces, při kterém se ve výslovnosti vypustí jedna ze dvou po sobě jdoucích slabik, které jsou si identické anebo znějí podobně. V češtině tak může být ve slově *mineralologie*, kde se vypustí jedna ze slabik a vyslovíme *mineralogie*.⁸⁵

Na stejném principu probíhá také v ruštině, kde se například slovo *трагикокмедия* chybně vysloví jako *трагикомедия*, nebo *радодушше* jako *радушше*.⁸⁶

5.1.6 Diereze

Ruský jazyk, stejně jako český, může mít větší množství souhlásek jdoucích po sobě. Není výjimkou přítomnost tři nebo čtyř souhlásek stojících za sebou v jednom slově. Diereze poté nastává, když jedna ze souhlásek není mluvčím vyslovena. Velice často se vyskytuje u skupin souhlásek [zdn], [stl], [stn], kde se prostřední souhláska

⁸² Konečný, 2016, online

⁸³ Palková, 1994, s. 144

⁸⁴ Oliverius, 1987, s. 108-109

⁸⁵ Černý, 1998, s. 22

⁸⁶ Konečný, 2016, online

nevysloví. Příkladem mohou být použita slova *праздник*, kde hláska [d] zůstane nevyslovena, *счастливый*, kde hláska *t* se nevysloví a *честный*, kde [t] se také nevysloví.⁸⁷

5.2 Hláskové změny poziční

Jedná se o změny, které závisí na pozici hlásky vzhledem k přízvučné slabice a začátku nebo konci slova. Tyto zvukové změny jsou způsobeny oslabením řečových orgánů, zejména hlasivek, které ztrácejí své napětí.⁸⁸ Mezi hlavní poziční změny se řadí redukce, které bude věnována větší část než ostatním změnám. Právě redukované varianty hlásek, které se svojí podobou vzdalují plné výslovnostní formě, se ve velkém množství vyskytují ve spontánním mluveném projevu.⁸⁹

5.2.1 Redukce

Jednou z nejčastějších hláskových změn je redukce. Může být úplná, kdy hláska zanikne anebo neúplná, kdy se charakter hlásky pouze oslabí. Může probíhat na jakémkoli místě ve slově, velmi často se vyskytuje na konci slova nebo ve slabice stojící za přízvukem. V jazycích s flexí ovlivnila také jejich gramatiku.⁹⁰

Redukce v českém jazyce

Jak bylo řečeno výše, redukce se v češtině téměř neobjevuje. Bývá jen v nespisovném jazyce, a to jako důsledek rychlého vyslovení slova [matrijál, blo pozd'e].⁹¹

Monoftongizace

Monoftongizace je vnímána jako druh redukce, která spočívá ve změně dvojhlásky v jednu hlásku (ei, ai, uo,...). Probíhala spíše ve staročeštině *dietě* – *dítě*.⁹²

⁸⁷ Oliverius, 1987, s. 113

⁸⁸ Sokolova, 2021, s. 50

⁸⁹ Machač, Fried, 2021, s. 11

⁹⁰ Černý, 1998, s. 21

⁹¹ Palková, 1994, s. 146

⁹² Černý, 1998, s. 22

Diftongizace

Je proces, který probíhá naopak než monoftongizace, tedy z jedné hlásky vznikne dvojhláska *múdryý* – *moudryý*.⁹³

Redukce v ruském jazyce

Ruský jazyk, jakožto systém s výrazným dynamickým přízvukem, disponuje dvěma druhy redukce, a to kvalitativní a kvantitativní. Hlásky, stojící v nepřízvučných pozicích, ztrácejí svoji délku a zkracují se. Tento jev se nazývá kvantitativní redukce, které v ruském jazyce podléhají všechny samohlásky v nepřízvučné pozici. Příkladem lze zmínit foném /и/, který ve slově *вúна* má charakter dlouhého a silného [и], zatímco ve slově *вунá* se vysloví krátce a slabě. Nebo foném /y/, který se pod přízvukem ve slově *пук* či *пукý* vysloví silně a dlouze narozdíl od slova *пукá*, zde je vysloveno krátce a slabě.⁹⁴

Když dochází k redukci samohlásky, řečové orgány se nedostanou do potřebné polohy pro její správnou výslovnost. To způsobuje realizaci fonému odlišné kvality. Kvantitativní redukce je tedy doprovázena kvalitativní redukcí, které v ruštině výrazně podléhají samohlásky [a], [o], [e]. Např. foném /o/ se v přízvučné pozici ve slově *дом* vyslovuje dlouze, silně a labializovaně, ale v nepřízvučné pozici ve slově *домá*, kde se přízvuk nachází na poslední slabice, se vyslovuje krátce a nejasně, což způsobuje změnu kvality zvuku. Výsledná podoba je tedy [д^мá].⁹⁵

Jak již bylo výše zmíněno, existují dva stupně redukce. Ve druhém stupni se hláska redukuje a mění více než hláska v prvním stupni redukce. V první slabice před přízvukem probíhá redukce prvního stupně a v ostatních slabikách stupně druhého.⁹⁶

Samohláska stojící mezi dvěma neznělými souhláskami podléhá silné redukci a může ztratit i svoji znělost, např. ve slově *пишешь*.⁹⁷

⁹³ Černý, 1998, s. 22

⁹⁴ Oliverius, 1987, s. 57

⁹⁵ Oliverius, 1987, s. 58

⁹⁶ Oliverius, 1987, s. 58

⁹⁷ Oliverius, 1987, s. 59

Marginální slabiky, které se nachází na začátku a na konci slova, jsou považovány za výjimku, ale pouze za určitých okolností, a to tehdy, když se samohláska v té první či poslední slabice nepojí se souhláskou.⁹⁸

5.2.2 Elize

Je fonetický proces, které nastává při vypuštění jedné z hlásek ve slově. Nejčastěji k němu dochází při nepřesné a zanedbané výslovnosti. Např. ve slovech *kostka* [koska], *zvláštní* [zvlášní].⁹⁹

5.2.3 Proteze

Je fonetický proces, při němž dochází k přidání tzv. protetické hlásky (konsonant) na začátek slova, které začíná vokálem. Přidáním souhlásky není nijak narušen význam slova. Velmi často se vyskytuje v nespisovném jazyce. V češtině tak nastává např. ve slově *okno* – *vokno*, *on* – *von*.¹⁰⁰

V ruštině probíhá na stejném principu, tedy přidáním hlásky. Příkladem spisovného jazyka je slovo *ego* – *него*, kde se nachází protetické [н] nebo *яблоко* s protetickým [j].¹⁰¹

5.2.4 Epenteze

V češtině epentezi můžeme pozorovat u hlásky [e] např. *dívka* – *dívek* (zde se hláska [e] ustálila), *jachta* – *jachet/jacht* (zde dochází ke kolísání). Dále s epentezí souvisí hláska [u] např. u slov *sedm* [sedum], *osm* [osum].¹⁰²

V ruském jazyce probíhá ve slově *любить* – *люблю*, *земля*.¹⁰³

5.2.5 Neutralizace

Neutralizace nastává v důsledku procesu asimilace znělosti. Může být podmíněna kontextem, v českém jazyce např. slovo *správa/zpráva*, nebo strukturně, když se neutralizace objevuje v závislosti na pozici fonémů v rámci větších strukturních jednotek např. *plod* vyslovený jako [plot] a *plot*. Důležitou úlohu hraje také postavení fonému v tzv. slabé a silné pozici. Silná pozice ukazuje

⁹⁸ Oliverius, 1987, s. 58

⁹⁹ Palková, 1994, s. 146

¹⁰⁰ Palková, 1994, s. 147

¹⁰¹ Konečný, 2016, online

¹⁰² Palková, 1994, s. 147

¹⁰³ Konečný, 2016, online

místo s největší diferenciací fonémů a slabá pozice naopak, tedy místo s nejmenší diferenciací.¹⁰⁴

V neutralizace na konci slova hraje důležitou roli pauza. Pokud za slovem pauza je, párové hlásky ztrácí svoji znělost a vysloví se nezněle např. *lež* [leš]. Jestliže za poslední hláskou ve slově následuje další slovo, je znělost řízena podle poslední párové souhlásky ve skupině např. *zákaz zbraní* [zákaz zbraňí].¹⁰⁵

¹⁰⁴ Palková, 1994, s. 132, 133

¹⁰⁵ Internetová jazyková příručka [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 7. 4. 2024. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=908>>

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Charakteristika praktické části

Praktická část bakalářské práce se zaměřuje na analýzu fonetických procesů probíhajících v ruštině a na to, jakým způsobem jsou tyto procesy realizovány v řeči českých rodilých mluvčích. Hlavním cílem výzkumné části je zaměření na to, jak čeští mluvčí tyto procesy reflektují a realizují v mluveném projevu.

Aby tento výzkum mohl být zrealizován, byl sestaven referenční text, který se skládá z dvanácti izolovaných na sebe nenavazujících vět obsahující fonetické procesy, jejichž realizace respondenty je předmětem analýzy. Každý jednotlivý respondent měl před sebou tento text, který nahlas přečetl, a svůj výstup zároveň nahrál, aby byly posuzované jevy v projevu co nejpřirozenější a nejdůvěryhodnější.

Cílem této praktické části není plně potvrdit absolutní správnost fonetických procesů probíhajících v realizacích respondentů, ale spíše ukázat úroveň výslovnosti a četby v závislosti na různých faktorech, jako je například délka výuky nebo typ školy, jelikož autoři nahrávek jsou žáci středních škol a studenti vysokých škol, kteří studují ruský jazyk jako svůj obor.

6.1 Metodika analýzy

Pro zkoumání této bakalářské práce byly vybrány následující fonetické procesy: asimilace, redukce, disimilace, neutralizace, haplologie, diereze, metateze, epenteze, proteze, akomodace a palatalizace.

Respondenti pro tento výzkum byly osloveni online skrze sociální sítě a e-mail. Celkově se analýzy dobrovolně účastnilo 38 českých rodilých mluvčích, kteří se učí ruský jazyk. Z toho 18 jazyk studují na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, 2 absolvovali úspěšnou maturitní zkoušku a měli jazyk jako volitelný předmět na vysoké škole a 18 studentů gymnázia či jiné střední školy. V nahrávkách bude tedy hrát roli jazyková úroveň studentů, předpokládá se, že respondenti z vysokých škol, budou celkově fonetické procesy realizovat s větší úspěšností. Nahrávku každý respondent pořídil ve svém domácím prostředí bez fonetického přepisu ani jinak označenými místy, která budou sledována. Věty namluvili na diktafon a pořízený záznam následně zaslali opět skrze sociální síť, či e-mail. Jejich výslovnost bude

analyzována. Budeme se zaměřovat, zda tyto procesy jsou aplikovány, či dochází k jejich chybnému vyslovení nebo vynechání.

Textový přepis vět z nahrávky:

1. Завтра вечером мы с братом пойдём в театр посмотреть новую комедию, где главную героиню сыграла наша любимая актриса.
2. Я всегда говорю о своих проблемах с друзьями, которые дают мне хорошие советы.
3. У моего дедушки есть ферма, где он держит пять коз, несколько кур и одну корову, это его любимое место.
4. Мои друзья не любят ездить на поезде, потому что им не нравятся вокзалы и предпочитают ездить на автобусе.
5. Я восхищаюсь своим отцом, без него я бы не смог добиться успеха во многих вещах.
6. Химические эксперименты проводятся только в лаборатории.
7. Я люблю релаксационную ароматерапию после долгого рабочего дня.
8. Студент рано утром ехал на трамвае в институт на занятия по минералогии.
9. Сегодня светит солнце, поэтому мы выходим на свежий воздух, где нам легче дышать.
10. Чувствовать себя счастливым – лучшее чувство в мире.
11. Мама забыла убраться на кухне острый нож, потому что у неё плохая память.
12. Когда я вернусь домой, я куплю свежие фрукты в местном магазине, их все любят

Ruská fonetická transkripce vět:

1. [záf'atr' v'č'ěr'm my zbrát'm plj'd'óm ft'i'átr p'smatr'эт' nóvuju kám'эд'ију гд' главнују г'ьрл'ин'у сыгрáль нáшь л'уб'ймь'ь актр'ис'ь]
2. [ja f'si'гдá г'ьвлр'у 'ьсвл'их прáбл'эм'ьх здруз'ям'и кáт'оры'ь дл'јут мн'э хáрошы'ь сáв'эты]
3. [Ум'ји'в'о д'эд'ушк'и јэст' ф'эрм'ь гд' он д'эрж'ит п'ат' к'ос н'эск'ъл'к'ь кур иáдну кáр'ову эт' ји'в'о л'уб'ймь'ь м'эст'ь]
4. [мáи друз'ја н'и'эл'уб'ьт јэзд'ит' нáп'о'јьзд'ь, п'ьтáм'у'шт'ь јим н'и'нрáв'ьц'ь вáг'зáлы ыпр'ьт'п'ьч'итáјут јэзд'ит' н'ьл'ф'т'обус'ь]

5. [ja v'sx'iš'ájus' sváim l'šóm, b'zn'ivó jabы n'i'смóк дlb'ицъ усп'эхъ влмнóг'их в'и'ш':áx]
6. [x'im'ич'ьск'ийъ т'ксп'ьр'им'энты правóд'ьцъ тóлкъ фльб'ьрл'тóр'ии]
7. [ja л'убл'у р'ьлксьц'и'онују ар'ьмьт'ьрлп'и'ју пóсл'ь дóлгъв'ь рлбóч'ьв'ь дн'а]
8. [студ'энт рáнь ýтръм jóхъл н'ьтрлмвájь в'ынст'ит'ут н'ьзн'áт'ийъ п'ьм'ин'ьрл'ьб'ог'ии]
9. [с'и'вóд'н'ь св'эт'ит сóнцъ плáтъму мы в'ыхóд'им нлсв'эж'ьк'ь вóздух гд'и'нам л'эхч'ь дышáт']
10. [ч'úst'ьв'ьв'ьт' с'и'б'á ш'и'сл'ивым – л'уч'шь'ь ч'úst'ь в'м'ыр'ь]
11. [мáмь злб'ьль убрát' нлк'ухн'ь óстр'ьк'ь нoш'ь п'ьтáм'уш'ьт'ь ун'и'жó пллхájь пáм'ьт']
12. [кáгдá ja в'и'эрн'ус' длмóк ja купл'у св'эж'ьк'ь фр'укты в'м'эсн'ьм мьглз'ин'ь jих фс'и'п'у'б'ьт']

6.2 Popis očekávané chybovosti

Pro potřeby analýzy byla provedena fonetická transkripce referenčního textu, čímž vznikl vzor odpovídající normativní výslovnosti a zachycující platné ortoepické normy. Jednotlivé nahrávky, tedy jejich písemná podoba, která bude také zaznamenávána v transkribovaném textu, se bude porovnávat s tímto vzorem s cílem identifikovat místa, v nichž se respondenti dopustili nepřesností, přičemž se práce soustřeďuje výhradně na způsob realizace fonetických procesů, tedy místa, která jsou v přepisu referenčního textu zvýrazněna modrou barvou pro lepší orientaci. Aby byl výzkum co nejvíce přehledný a systematický, nahrávky budou rozebírány postupně po jednotlivých větách.

Chybovost je očekávána v redukci. Jak je uvedeno v teoretické části, ruština má mnohem větší množství redukovaných hlásek než čeština. To může způsobit, že čeští rodilí mluvčí budou hlásky vyslovovat jasněji a neredukovat tak, jak je foneticky správně. Například ve slovech *вс[ʉʲ]гдá*, *т[ʉʲ]áтр* nebo *с[ʉʲ]гóдня* může být namísto správné varianty hlásky [ʉʲ], která podléhá prvnímu stupni redukce, vysloveno neredukované [ɛ]. Tato chyba je očekávána především od části respondentů, kteří neabsolvovali předmět fonetiku. Ostatně, tento rozdíl bude hrát velkou roli i v několika následujících zvýrazněných případech.

Další chybu spojenou s prvním stupněm redukce, kterou lze očekávat, je nevyslovení správně redukované varianty hlásky [ʌ] ve slovech jako jsou *с[ʌ]вéты*

nebo $\partial[\Lambda]móy$. Účastníci šetření tuto hlásku mohou realizovat jako [a] nebo v horších případech také jako [o], jak se ve slově pravopisně píše.

Také redukce druhého stupně může působit chyby ve výslovnosti. Jejich výskyt může být ve slovech $n[\varepsilon]tomú$, $m[\varepsilon]gazín$, kde může být vyslovena hláska [a].

Asimilace podle znělosti, která se v textu vyskytuje třeba ve slovech *завтра*, *с братом* nebo *автобус*, by nemusela dělat respondentům tak velké potíže, jelikož se vyskytuje i v českém jazyce a probíhá na stejném principu, jak bylo již popsáno výše. Stejný průběh by mohla mít také neutralizace na konci slova.

Při asimilaci podle místa, by ale respondenti chybovat mohli. V textu se vyskytuje ve slově *отцóm*, kde se ve výslovnosti vypustí hláska [т], kterou by ale respondenti mohli realizovat.

Podobný problém by se mohl vyskytnout také ve slovech s dierezí, jako jsou *солнце* a *счастливыи*, kde také dochází k vypuštění hlásek [л] a [т].

Chybovost je očekávána v procesu epenteze, která se vyskytuje u slovesa *любить* ve tvaru první osoby jednotného čísla *люблю*, kde se objevuje hláska [л]. Vnitrojazykovou interferencí by tak tato vložená hláska mohla negativně ovlivnit výslovnost slovesa ve třetí osobě množného čísla v podobě nesprávného **люблят* namísto *любят*.

Ve slovech s akomodací může být očekáváno chybné vyslovení slov *сыгрála* a *в институт*, kde se pod vlivem samohlásky slova nevysloví tak, jak je uvedeno ve fonetické transkripci, ale chybně a neplynule [с игрáль] a [в ынс'т'итýт].

Jak je uvedeno v teoretické části, ruský jazyk má mnohem větší množství měkkých (palatalizovaných) souhlásek, na které Češi nejsou zvyklí, a tak je pravděpodobně vysloví tvrdě. Tento jev by mohl být pozorován například ve slovech *театр*, *студент* nebo *ароматерапия*, kde jsou souhlásky [т, д] navíc změkčeny hláskou [e] a [и].

Proces disimilace, ačkoliv probíhá v ruštině na stejném principu jako v češtině, nelze s jistotou očekávat, že tato slova budou realizována správně, hlavně z důvodu malého povědomí o specifických pravidlech.

U slov s haplogií, protezí a metatezí bychom chybovost mohli očekávat spíše u ruských rodilých mluvčích v běžné mluvě. U Čechů při čteném textu problematičnost

výslovnosti neočekáváme, ale i přes to jsou v textu procesy zařazeny, aby se toto tvrzení mohlo případně potvrdit v analýze.

7 Analýza nahrávek

7.1 Věta č. 1

Завтра вечером мы с братом пойдём в театр посмотреть новую комедию, где главную героиню сыграла наша любимая актриса.

[з'аф'тр'ь в'эч'ьр'ьм мы з'бр'ат'ьм п'л'д'ом ф'т'и'атр п'ьсматр'эт' н'ову'ю кам'эд'и'ю гд'ь г'л'авну'ю г'ьр'ли'н'у с'ыгр'ал'ь наш'ь л'уб'им'ь'ь актр'и'сь]

Respondenti ve většině případech správně realizují zvýrazněné asimilační jevy. Slovo *завтра* dle fonetických předpokladů realizují jako [з'аф'тр'ь]. Tento způsob výslovnosti zahrnuje již zmíněnou asimilaci, kde znělá souhláska [в] přechází v její neznělý protějšek [ф] před neznělou hláskou [т]. Nicméně ve slově nastává problém s redukcí na jeho samotném konci. Místo očekávané redukce koncové samohlásky, která by měla být vyslovena velmi slabě nebo vůbec, část respondentů vyslovila plnou formu slova v podobě [з'аф'тра], kde neproběhla redukce poslední hlásky [а].

Podobná situace nastává u slovního spojení *с братом*, které je vyslovováno jako [з'бр'атом], kde rovněž není respondenty vykazována redukce. Kde ale redukcí respondenti zohledňovali mnohem častěji, je slovo *в театр*, což ukazuje alespoň na částečné osvojení fonetických pravidel.

Akomodace ve slově *сыграла*, byla téměř ve všech nahrávkách realizována správně.

V této větě se přibližně v jedné třetině případů nepalatalizovala hláska [д'] ve slově *комедия*. Nejspíše proběhla negativní interference mezi češtinou a ruštinou, kdy v češtině slovo komedie, ačkoliv se píše měkké [i], vyslovuje se tvrdě. Tudíž i čeští rodilí mluvčí zde vyslovili [кам'эди'ю].

Slovo, které respondentům dělalo celkově problém přečíst, bylo *героиню*. Velké množství respondentů totiž vyslovilo [г'и'р'о'жин'у], nehledě na to, že měli vyznačené přízvuky. Soustředili se na přečtení, ale ne na správné umístění přízvuku, který chybně přesunuli na druhou slabiku. V několika nahrávkách šlo také upozorovat špatně vyslovený konec slova. Namísto [н'у] bylo vysloveno [н'ю].

S chybovostí v přízvuku bude ještě rozebíráno slovo *люби́мая*, které se taktéž ukázalo být problematickým. Přízvuk byl respondenty přesunut na první slabiku [л'júbимъjъ], kde navíc docházelo k jotaci. Nejspíše kvůli vnitrojazykové interferenci tvaru tohoto slovesa, které v přítomném čase ve všech tvarech, kromě infinitivu a první osoby čísla jednotného, má přízvuk na první slabice. Současně s přemístěním přízvuku respondenty v některých případech nedocházelo k druhému stupni redukce [л'júбимаја].

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybně provedená realizace slova
[з'аф'тръ]	[з'аф'тра]
[зб'др'а'тъм]	[зб'ра'том]
[ф'т'и'э'а'тр]	[ф'т'э'а'тр]
[к'ам'э'д'и'ју]	[к'ам'э'ди'ју]
[г'ь'р'л'и'н'у]	[г'и'э'р'о'јин'ју]
[л'у'б'и'мъjъ]	[л'jú'бимъjъ] / [л'jú'бимаја]

Tabulka 1 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 1. větě se vzorem

7.2 Věta č. 2

Я всегд'а говорю о своих проблемах с друзьями, которые даю́т мне хоро́шие сове́ты.

[ja f's'и'гд'а г'ьвар'у ъсвал'иx пр'а'бл'э'мъx з'друз'ј'ам'и к'а'т'о'ры'jъ д'а'ј'у'т мн'э х'а'р'о'ш'и'jъ с'л'в'э'ты]

Asimilace znělosti, probíhající ve slově *всегда*, byla vyslovena foneticky správně. Dokonce lze konstatovat, že proces byl realizován téměř se stoprocentní úspěšností.

Asimilace, probíhající ve druhém vyznačeném slově *с друзьями*, s takovou úspěšností zvládnuta nebyla, ale pouze u části respondentů. Důležitou roli zde sehrála hůře zvládnutá četba, kdy účastníci šetření předložku oddělovali od slova. Ve slově *всегда* taktéž ve velkém množství proběhla správná redukce prvního stupně, pouze u některých šlo zaslechnout neredukované [ф'с'эгд'а].

V této větě se nevyskytuje žádné složité slovo, či slovo cizího původu, které by mohlo komplikovat výslovnost, a tak část respondentů četli větu foneticky správně celou. Ovšem to nelze říct i o zbylých respondentech. Ti vůbec nezohledňovali tvrdou výslovnost [ш] ve slově *хорошие*. I přes to, že po hlásce [ш] stojí [и], které se v češtině vyslovuje měkce, zde stojí po tvrdém [ш]. Proto se slovo v některých nahrávkách realizovalo jako [хлр'ш'иъ].

Jednou došlo k chybnému přečtení slova *всегда* v podobě *вчера*. S největší pravděpodobností tuto chybu způsobila grafická podobnost slov s českým slovem *včera*.

Část účastníků výzkumu chybovala, sice v malé míře, u slova *которые*, kde v místě přízvuku proběhla výslovnost [кл'тарыъ]. Hláska [о] se v ruštině v nepřízvučných slabikách často redukuje, což mohlo negativně ovlivnit výslovnost u tohoto slova, ačkoliv i přes to přízvuk správně realizovali.

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybně provedená realizace slova
[фс'и'гд'а]	[фс'эгд'а]
[здруз'јам'и]	[с друз'јам'и]
[хлр'шыъ]	[хлр'ш'иъ]
[всегд'а]	[фч'и'р'а]
[кл'тарыъ]	[кл'тарыъ]

Tabulka 2 – Porovnání realizace výslovnosti jevů ve 2. větě se vzore

7.3 Věta č. 3

У моего дедушки есть ферма, где он держит пять коз, несколько кур и одну корову, это его любимое место.

[Ум'ји'в'о д'эдушк'и јэст' ф'эрмъ гд'ь он д'эрж'ит п'ат' кос н'эскъл'къ кур ил'дн'у кл'р'ову эт'ь ји'э'в'о л'уб'им'ъ м'эст'ь]

Ve slově *держит* je možné sledovat dvě fonetické zajímavosti zároveň. Jedna z nich, již předem zvýrazněná, byla vyslovena správně u velké části respondentů. Ve zbývajících nahrávkách docházelo k vyslovení slova v podobě [д'эрж'ит], což naznačuje, že požadovaná tvrdost souhlásky [ж] nebyla přítomna. Dalším

nedostatkem, který byl patrný u části účastníků výzkumu, byla nerealizovaná palatalizace souhlásky [д'] na začátku slova. Následovalo tvrdě vyslovené [дэ]ржит. Na konci slova se pak často objevovala chybná měkká výslovnost hlásky [т] v podobě держи[т'], což mohlo být způsobeno interferencí infinitivních tvarů sloves v ruštině, které mají měkké zakončení. Vyskytovala se zde taktéž chybovost v přízvuku, kde respondenti realizovali ve své výslovnosti přízvuk na poslední slabice v podobě держ[и]т.

Proces neutralizace, vyskytující se ve slově *коз*, se dle nahrávek nejevil nijak složitým a problematickým. Dochází zde k neutralizaci koncové souhlásky. V českém jazyce tento proces probíhá na stejném principu v identickém slově, tudíž mohl nastat pozitivní transfer mezi českým a ruským jazykem, který respondentům výslovnost usnadnil.

Ve slově *мэсто* bylo obávaným problémem vyslovení [мн'эсть], což se v nahrávkách skutečně potvrdilo, avšak pouze v omezeném rozsahu. Hlavním důvodem jejího očekávání byla interference s českým slovem *město* a tendence vyslovení [ň]. Následující vyskytující se chybou v identickém místě byla tvrdá výslovnost hlásky [м] v podobě [мэсть].

Chybovost v ostatních nezvýrazněných slovech se prokázala u slova *фэрма*, kde přízvuk v několika záznamech mluvčí přenesl na druhou slabiku ve slově, což narušilo správnou intonaci slova. Někteří respondenti slovo *и одну* vyslovovali odděleně a bez prvního stupně redukce jako [и аднү].

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[д'эржыт]	[д'эрж'ит]
[д'эржыт]	[д'эрж'ит']
[д'эржыт]	[д'эрж'йт]
[д'эржыт]	[дэрж'йт]
[д'эржыт]	[д'эрж'йт']
[м'эсть]	[мн'эсть]

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[м'эсть]	[мэсть]
[ф'эрма]	[фэрма]
[илднү]	[и аднү]

Tabulka 3 – Porovnání realizace výslovnosti jevů ve 3. větě se vzorem

7.4 Věta č. 4

Мої друз'я не люб'ят' їздити на поезде, потому что им не нрав'ятся вокзалы и предпочитают їздити на автобусе.

[м'ай друз'я н'и'л'уб'ят' їзд'ит' нап'о'їзд'ь, п'ятаму'шт'ь їм н'и'нрав'ьц'ь
ваг'залы в'пр'ь'їп'ьч'ит'ајут' їзд'ит' н'я'фт'обус'ь]

První zvýrazněné slovo, které se v této větě bude analyzovat, je *люб'ят*. Překvapivým zjištěním bylo, že žádný z respondentů nevlozil hlásku [л], jak bylo očekáváno na základě výše popsané chybovosti z důvodu vnitrojazykové interference. V tomto slově se vyskytl jiný problém. Konkrétně nesprávné umístění přízvuku a následná jotace. Několik respondentů ve svých nahrávkách umístili přízvuk na poslední slabiku, což vedlo k výslovnosti [н'и'л'уб'јат] společně s přidanou jotací. Jotace byla patrná i v případech, kde byl přízvuk vyslovován správně [н'и'л'уб'јат] navíc s neprovedenou redukcí druhého stupně.

Ve slově *потому что* dochází k regresivní disimilaci, kde se foném /ч/ realizuje jako hlásky [ш] vlivem neznělé hlásky [т], která ovlivňuje znělost hlásky stojící před ní. Fonetický proces byl realizován správně. Zároveň také dochází ke spojování slov v proudu řeči, což je patrné z transkripce. Tento jev byl opět správně realizován. Občasná chybovost se vyskytovala v míře redukce na prvních dvou a na poslední slabice. Někteří respondenti slovo četli jako [патаму'што] bez redukce prvního a druhého stupně.

Na konci slova *нрав'ится* probíhá redukce nepřízvučné slabiky, čímž dochází k vyslovení [ц'ь]. Avšak část respondentů nedokázala tuto redukci provést v požadované míře, a proto se objevovala výslovnost ve formě [нрав'ьц'ја].

Asimilace uprostřed slova *вокзалы* nedělala žádnému z respondentů potíže. Znělé [з] ovlivnilo výslovnost předcházející neznělé hlásky na znělou [г], tento jev je rodilým českým mluvčím přirozený. Stejný jev se nachází i ve slově

предпочитаю i *автобус*. V prvním zmíněném slově hláska [д] ztrácí znělost kvůli následující neznělé hlásce [п] a vysloví se neznělé [т]. Ve slově *автобус* opět neznělá hláska [т] ovlivňuje předcházející [в], která se vysloví jako [ф]. U několika respondentů se u téhož slova výjimečně vyskytly dvě varianty chybného přízvuku. V první z nich byl přízvuk na první slabice, kdy chyba může pramenit z českého přízvuku, který je vždy na první slabice slova. V druhé variantě byl přízvuk směřován na předposlední slabiku v podobě [афтоб'усэ], přičemž zároveň neproběhla redukce. Největší chybou, která ale byla zrealizována pouze v jedné nahrávce, bylo přečtení slova jako [аутобус'ь]. Tedy velmi blízké s českým slovem *autobus*, což bude hlavním důvodem této chybovosti.

V této větě se objevovala depatalizace u slov *им* a *ездить*. V jedné nahrávce v obou slovech neproběhla správná výslovnost ani jednoho slova podle transkripce s hláskou [j], ale došlo k tvrdému nepalatalizovanému [им] a [эзд'ит'].

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[л'уб'ьт]	[л'уб'јат]
[л'уб'ьт]	[н'и'л'уб'јат]
[п'ьтаму'штъ]	[патаму'што]
[нрав'ьцъ]	[нрав'ьц'ја]
[н'ьафтобус'ь]	[н'ьафтьбус'ь]
[н'ьафтобус'ь]	[н'ьафтобус'э]
[јим]	[им]
[јэзд'ит']	[эзд'ит']

Tabulka 4 – Porovnání realizace výslovnosti jevů ve 4. větě se vzorem

7.5 Věta č. 5

Я восхищаюсь своим отцом, без него я бы не смог добиться успеха во многих вещах.

[ja v'sx'i'š'ájus' svajm' l'cóm, b'ьzn'и'vó jabы n'и'смók' dl'b'и'цъ usп'эхъ вaмнóг'их в'и'ш':áx]

Asimilace podle místa a způsobu probíhající ve slově *отцóm* nebyla jednoznačně vyslovena správně. Problémovost realizace u části respondentů se nejevila jako problémová. Zbývající účastníci analýzy bohužel slovo nevyslovovali dle normy, ale v podobě [ΛΤΙΟΜ]. Hlávky [T] a [U] stojící vedle sebe, by se v mluveném projevu neměly vyslovit obě, protože [T] se vypustí a vysloví se pouze [U], toto pravidlo analýzy s největší pravděpodobností nemají osvojeno, z toho důvodu ho ani neaplikovali. V českém jazyce ve slově *s otcem* taktéž nedochází k nijak zřetelné výslovnosti souhlásky [t] během řeči v průměrném tempu.

Na konci slova *без* souhlávka [з] nemění svůj charakter a zůstává ve výslovnosti znělá. Přes to ji někteří respondenti neutralizovali a následně chybně vyslovili hlávku [c]. Ve fonetickém přepisu se správně vyslovuje neodděleně s plynulým přechodem na následující *незо*. U slova *незо* se navíc vyskytuje fonetický proces zvaný proteze, kdy se před zájmeno *ezo* staví souhlávka [н]. Ta je navíc palatalizovaná a vyslovuje se měkce jako [н']. Respondenti tyto hlávkové změny realizují téměř bezproblémově.

V následujícím zvýrazněném slovní spojení *не смог* dochází k neutralizaci koncové znělé souhlávky [г] na neznělou souhlávku [к]. Opět byla ve všech nahrávkách správně realizována. Stejně bezproblémový zde byl plynulý přechod záporu a slovesa. Avšak v jednom z pořízených záznamů se nacházela chybná podoba slova jako [нэзмók], tedy s vynechanou redukcí a palatalizací správné hlávky [н']. Následně byla vyslovena znělá hlávka [з] namísto správné neznělé [c], což vedlo k výskytu dvou znělých souhlásek vedle sebe.

U slovesa *добится* lze pozorovat opět vyslovení [цъ] na konci. Stejně tak jako u výše zmíněného *нравится* docházelo k chybovosti v podobě koncovky [ц'ja]. Zvláštností ale je, že u několika málo respondentů došlo k rozdílné výslovnosti stejného jevu v těchto slovech. V jednom slově realizovali koncovku správně a v dalším chybně. Mohla zde hrát roli míra soustředěnosti.

Neočekávaně velká chybovost se vyskytla u slova *многих*, kde docházelo k přesunutí přízvuku z první slabiky na druhou, čímž se vyslovilo slovo [МНЛГ'иx] a přesunem byla narušena původní rytmus slova. Opět se jednalo pouze o část respondentů.

V posledním slově *вещях* v jedné z nahrávek proběhla výslovnost slova jako [в'и'цáx]. Výsledná podoba slova byla velmi blízká českému ekvivalentu.

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[лц'óm]	[лтц'óm]
[б'ьзн'и'в'ó]	[б'ьсн'и'в'ó]
[н'и'см'ók]	[нэзм'ók]
[длб'йц'ь]	[длб'йц'ja]
[в'амн'ог'их]	[в'амн'аг'йх]
[в'и'ш':áx]	[в'и'цáx]

Tabulka 5 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 5. větě se vzorem

7.6 Věta č. 6

Химические эксперименты проводятся только в лаборатории.

[x'im'ič'ьск'ij'ь ɤksп'ьр'им'энт'ь пр'ав'од'ьц'ь т'ол'к'ь в'льб'ьр'а'т'ор'ий]

U prvního vyznačeného *проводятся* opět nedocházelo k dostatečné redukci nepřízvučné slabiky stejně, jako u výše zmíněných sloves se stejným sledovaným jevem. Proto se v nahrávkách objevovala výslovnost v podobě [пр'ав'од'ьц'ja]. Jev byl častěji pozorován opět pouze u části účastníků výzkumu, nicméně se vyskytovaly výjimky, u kterých vše proběhlo podle fonetických pravidel.

Většina respondentů správně vyslovila předložku [в] ve spojení se slovem *лаборатория*. Malá část z nich ve svých nahrávkách realizovala neznělou souhlásku [ф]. Navíc předložka byla velmi často vyslovována odděleně, nejvíce v těch nahrávkách, kde byly věty více odslabikovány, nebo se účastníci zasekávali před slovem *лаборатория*.

Ve slově *лаборатория* by mohl být pozorován další fonetický proces metateze. Jeho realizace by poté vypadala v podobě vyslovení *раболабория*. Tato chybovost by byla více očekávána v mluvě ruských rodilých mluvčích, kteří by se na četbu nebo řeč tolik nesoustředili. Navzdory této hypotéze byla v jedné z nahrávek chyba zaznamenána. Protože slovo *лаборатория* má v češtině identickou podobu (*laboratoř*), může docházet k podobné chybě i v češtině (*rabolatoř*).

Co se chybovosti přízvuku v této větě týče, byla zaznamenána u respondentů ve slově *химические*, kde byl přízvuk chybně realizován na třetí slabice místo druhé. Slovo potom tedy mělo v nahrávce podobu [x'им'ичэск'ижь].

Ve slově *только* u části respondentů nedocházelo k žádné redukci a slovo bylo přečteno tak, jak se píše, tedy [т'ол'ко].

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[п'рав'од'ьцъ]	[п'рав'од'ьц'ja]
[в'льб'ьр'л'т'ор'ии]	[ф'льб'ьр'л'т'ор'ии]
[ф'льб'ьр'л'т'ор'ии]	[ф'р'ьб'ьл'т'ор'ии]
[x'им'ич'ьск'ижь]	[x'им'ичэск'ижь]
[т'ол'къ]	[т'ол'ко]

Tabulka 6 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 6. větě se vzorem

7.7 Věta č. 7

Я люблю релаксационную ароматерапию после долгого рабочего дня.

[ja l'ubl'у r'ьлькс'ьц'и'онуju ар'ьм'ьт'ьр'л'и'ју п'осл'ь д'олг'ьв'ь р'л'б'оч'ьв'ь дн'а]

Nejobtížnějšími slovy v této větě se bezesporu jevíly *релаксационную* a *ароматерапию*. Nejenže slova obsahovala velké množství fonetických nedostatků, ale většina respondentů je nedokázala ani plynule přečíst.

Ve slově *релаксационную* redukci realizovalo minimum respondentů. Důvodem byla s největší pravděpodobností již zmíněná četba, kdy docházelo ke slabikování slova dle jeho grafické podoby. Dalším chybně realizovaným jevem bylo změkčování hlásek ve slově, a tak docházelo k přečtení [r'ьлькс'ьц'и'онуju].

Jedním z pozorovaných jevů u slova *ароматерапию*¹⁰⁶, mimo problematické četby již zmíněnou výše, se vyskytovaly chyby spojené s přízvukem. Ten respondenti chybně kladli na pátou slabiku. Slovo tedy mělo podobu následující [л'рѣмѣт'ѣрп'ију]. Další zajímavou chybou, která se v nahrávkách vyskytovala byla tvrdě vyslovená hláska [т'], neprošla palatalizací. Došlo k vyslovení [л'рѣмѣтѣрп'ију]. Původ této chyby může být zakořeněn v mezijazykové interferenci, jelikož slovo *terapie* se v češtině vysloví tvrdě, a navíc je cizího původu.

V nahrávkách je možné slyšet několik správně provedených redukcí druhého stupně u zvýrazněných částí slov *долгого* a *рабочего*. Její ignorování probíhalo pouze u části účastníků analýzy, kteří i na úkor redukce vyslovují [д'олгово] a [р'аб'оч'ѣво], někteří dokonce vynechali i redukci prvního stupně v podobě [р'аб'оч'ѣво]. Určitě je důležité zmínit, že se hláska [г] ve slovech realizuje jako [в]. Příčinou je disimilace, tu respondenti realizovali převážně správně, ale bylo možné zaslechnout ve slově *рабочего* podobu [р'аб'оч'ѣго].

Ve slově *люблю* se objevovala jotace, kdy respondenti na konci slova jasně vyslovují hlásky [j+u] tedy [л'убл'ју]. V některých případech bylo slovo vyslovováno úplně tvrdě jako [лубл'у] anebo částečně [л'убл'у].

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[р'ѣлѣксѣцѣи'онују]	[рѣлаксацѣи'онују]
[р'ѣлѣксѣцѣи'онују]	[р'ѣлѣксѣцѣи'онују]
[л'рѣмѣт'ѣрп'ију]	[л'рѣмѣт'ѣрп'ију]
[л'рѣмѣт'ѣрп'ију]	[л'рѣмѣтѣрп'ију]
[д'олгѣвѣ]	[д'олгово]

¹⁰⁶ Mohl by zde být pozorován proces nazývaný se haplogogie, ve kterém dochází k chybně přidané slabice, jak je popsáno v teoretické části práce. Slovo by vypadalo následovně *ароматотерапию*. Opět bychom tento jev očekávali spíše u ruských rodilých mluvčích, ale v češtině slovo *aromaterapie* existuje také, tudíž nebylo možné předem vyloučit její bezchybnou realizaci v pořizovaných nahrávkách. Ta se však potvrdila.

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[рлбóч'ьвѣ]	[рлбóч'эво]
[рлбóч'ьвѣ]	[рабóч'эво]
[рлбóч'ьвѣ]	[рабóч'ьго]
[л'убл'ý]	[л'убл'jú]
[л'убл'ý]	[лублú]
[л'убл'ý]	[л'ублú]

Tabulka 7 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 7. větě se vzorem

7.8 Věta č. 8

Студéнт рáно ўтрóм ёхал на трамвáе в институт на зånятия по минералóгии.

[студ'энт рáнь ўтрэм јэхъл нѣтрлмвájь вѣнст'итýт нѣзн'át'ијь пѣм'ин'ьрлóг'ии]

V prvním zvýrazněném slově *трамвай* se obtížně zaznamenávala chybovost. S jistotou nelze konstatovat, že by některý z respondentů realizoval pozorovaný jev chybně. Některé nahrávky byly zavádějící, ale nikde se neobjevila jasná výslovnost v podobě [трлнвájь].

Akomodace probíhající u slova *в институт* byla realizována převážně správně avšak i zde malá část respondentů chybovala. Častým jevem ve výslovnosti respondentů bylo oddělení předložky od slova *институт* v následující podobě [в инст'итýт]. Během analýzy bylo možné dokonce zaslechnout chybné provedení akomodace s neznělou hláskou [ф] na začátku [фѣнст'итýт]. Dále byla postřehnutá palatalizace, která byla přesunuta a realizována na chybné souhláске na poslední slabice, tedy [вѣнстит'ýт], namísto správně palatalizované hlásky [т'] stojící před ní.

U slova *минералогии* byla dle očekávání haplologie neprovedena. U žádné nahrávky nebyla potvrzena chybně zdvojená slabika v podobě *минералологие*¹⁰⁷. Ovšem chybovost byla i přes to ve slově přítomna v podobě nepalatalizovaného [н] namísto [н']. Tudíž docházelo k tvrdému vyslovení [м'инэрлóг'ии]. S tímto faktem souvisí taktéž neprovedená redukce. K chybě dochází nejspíše vlivem češtiny, kde se

¹⁰⁷ Dalo by se předpokládat, že by chybovost mohla být uskutečněna v mluveném nepřipraveném projevu, ale ne při čtení textu, na který se čeští rodilí mluvčí musí více soustředit.

slovo *mineralogie* vyslovuje tvrdě. Předložka *no* nebyla v některých případech redukována, tudíž namísto [пъ] se na záznamech objevovala jasná neredukovaná samohláska [o] v podobě [по]. Příčinou této chybovosti by mohla být interference s českou předložkou *po*, ale také fakt, že před cizím slovem *mineralogie* velké množství respondentů udělalo pauzu.

Poslední zmíněnou konkrétní chybou v této větě, ačkoliv není zvýrazněna, je slovo *студент*. I když se slovo zdá být pro Čechy jednoduchým, vyskytovalo se opět chybné změkčení souhlásky na konci [студ'энт'] a také naopak tvrdě vyslovená souhláska [д'] v podobě [студэнт]. Nerealizovanou palatalizací ve druhé slabice lze určitě spojovat s interferencí z češtiny či angličtiny, kde se slovo *student* vyslovuje tvrdě.

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[вынст'ит'ут]	[в инст'ит'ут]
[вынст'ит'ут]	[фынст'ит'ут]
[вынст'ит'ут]	[вынстит'ут]
[м'ин'ьрл'ьог'ии]	[м'инэрл'ог'ии]
[пъм'ин'ьрл'ог'ии]	[по м'ин'ьрл'ог'ии]
[студ'энт]	[студ'энт']
[студ'энт]	[студэнт]

Tabulka 8 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 8. větě se vzorem

7.9 Věta č. 9

Сегóдня свéтит сóлнце, поóтому мы выхóдим на свéжий вóздух, где нам лéгче дышáть.

[с'и'вóд'н'ь св'эт'ит сóл'нц'ь плáтъму мы выхóд'им нaсв'э'жы] вóздух гд'и'нám л'эхч'ь дышáт']

Při analýze této věty bylo zjištěno, že chybovost ve slově *солнце* byla přítomna u větší části účastníků. Jev, ke kterému zde dochází, se nazývá diereze. Ze souhlásek stojících vedle sebe, v tomto případě [лнц], se dle pravidel jedna vypustí, zde souhláska [л], a dochází k vyslovení slova dle fonetické transkripce výše. Chybovost

zde spočívala tedy nerealizaci tohoto procesu a docházelo k výslovnosti v podobě [сóлнцъ]. Velkou roli v úspěšnosti zde mohl hrát fakt, že někteří respondenti absolvovali vysokoškolský kurz fonetiky, který se těmto procesům věnuje.

Ve slově *свежий* účastníci výzkumu chybovali v podobě vyslovení měkkého [нлсв'эж'иј]. K chybě může docházet vlivem stojící hlásky [j] na konci slova anebo také souhlásky [и], kterými se v češtině vyznačuje měkkost, proto nejspíše byla ovlivněna výslovnost ruského slova kvůli fonologické interferenci z češtiny.

Posledním předem vyznačeným slovem, které bude podrobeno analýze, je slovo *легче*. Přítomná disimilace ovlivňuje výslovnost závěrových souhlásek, v tomto případě [г] a [к], a dochází k realizaci úžinové souhlásky [x] namísto původní závěrové [г]. Chybovost se tedy objevovala v podobě nevyslovení hlásky [x] podle transkripce, ale probíhala výslovnost [л'эґч'ь]. Důvodem je opět s největší pravděpodobností nenabytí potřebných znalostí z hlediska fonetiky.

Mimo vyznačené jevy se také objevovaly různé varianty realizace slova *дышать*, především v podobě měkkého [д'ишát'] či chybě vyslovené první slabiky, kde došlo k záměně samohlásky [и] za [у] v podobě [душát']. Nebo nahrazení hlásky [ш] souhláskou [х] v podobě [дыхát'] nejspíše příčinou interferencí z českého slova *dýchat*.

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[сóлнцъ]	[сóлнцъ]
[нлсв'эжыј]	[нлсв'эж'иј]
[л'эґч'ь]	[л'эґч'ь]
[дышát']	[д'ишát']
[дышát']	[душát']
[дышát']	[дыхát']

Tabulka 9 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 9. větě se vzorem

7.10 Věta č. 10

Чувствовать себя счастливым – лучшее чувство в мире.

[ч'úst'в'ь'в'ьт' с'и'эб'á ш'и'эсл'и'в'ым – л'уч'ш'ь'ь ч'úst'в'ь в'м'и'р'ь]

Během analýzy bylo zaznamenáno, že zvýrazněné jevy byly pro respondenty opravdu problematické.

V prvním sledovaném slově *чувствовать* probíhá diereze, vypuštění jedné ze souhlásek [вст] stojících vedle sebe, v tomto případě se v řeči vypustí hláska [в] a dochází k vyslovení, které je znázorněno transkripcí. Toto pravidlo nedodržela velká část mladších respondentů a hlásku ve své mluvě realizovali. Avšak nevyslovovali [в] podle grafické podoby slova, ale docházelo k asimilaci a následnému vyslovení neznělé souhlásky [ф]. Slovo tedy mělo podobu [ч'уфствъвът']. Na stejném principu probíhá tento fonetický proces i u slova *чувство*, které je rovněž zvýrazněno. Bylo zjištěno, že někteří respondenti chybující v prvním slově zde nechybovali. Tento fakt by se spíše očekával naopak, jelikož se na začátku věty mluvčí více soustředí na četbu a s přibližujícím se koncem koncentrace klesá. Naopak pro pochopení této chybovosti by mohl hrát roli fakt, že slovo *чувство* je kratší a respondenti se s ním mohou častěji v jazyce setkávat. Pokud by si respondenti byli vědomi dierezy, aplikovali by její pravidla v obou slovech, tudíž občasná správná výslovnost u slova *чувство* mohla být pouze shoda náhod.

Častým jevem u slova *счастливым* bylo zřetelné vyslovení hlásek [сч] na začátku slova, které by se měly správně asimilovat a dát vznik hlásce [ш:], protože samotné hlásky [с] a [ч] vedle sebe jsou artikulačně náročné. Výjimečně docházelo také k realizaci formou [шт'и³сл'ивым], tedy přidání hlásky [т'], s největší pravděpodobností vlivem českého slova *šťastný*. Taktéž redukce prvního stupně nebyla v některých nahrávkách realizována a namísto [и³] docházelo k výslovnosti [а].

Podobně jako u výše zmíněných slov i zde probíhá diereze souhlásek, konkrétně souhlásek [стл], kdy dochází k vypuštění hlásky [т]. Ta byla realizována pouze částí respondentů. Dochází tedy k vyslovení [ш:'и³стл'ивым].

Při kombinaci těchto chyb docházelo k realizacím slova v různých chybných podobách: [шт'ацтл'ивым] vyslovení chybně vložené hlásky [т'], nerealizovaná redukce a nepřítomná diereze; [счастл'ивым] vyslovení neasimilovaných hlásek [сч] a nepřítomná diereze; [ш:'и³стл'ивым] vyslovení souhlásek [стл]; [шт'и³сл'ивым] vyslovení hlásky [т'] s provedenou redukcí, ale bez diereze.

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[ч'уствъвът']	[ч'уфствъвът']
[ч'уствъ]	[ч'уфствъ]
[ш:'и³сл'йвым]	[сч'астл'йвым]
[ш:'и³сл'йвым]	[шт'и³сл'йвым]
[ш:'и³сл'йвым]	[шт'астл'йвым]
[ш:'и³сл'йвым]	[ш':и³стл'йвым]

Tabulka 10 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 10. větě se vzorem

7.11 Věta č. 11

Мáма забы́ла убрáть на кúхне о́стрый¹⁰⁸ нóж, потoму что у неé плохáя пáмьятъ.

[мáмъ злбýль убрáт' нлкúхн'ь о́стрый нoш пьтáмýштъ ун'и³jó пллхájь пáм'ьт']

Fonetické jevy předem zvýrazněné se nejevily velmi obtížnými vzhledem k nahrávkám od respondentů.

Neutralizace znělé hlásky [ж], stojící na konci slova *нож*, se nejevila nijak problematicky a v nahrávkách tedy proběhla podoba podle transkripce, tedy vyslovení neznělého [ш] na konci slova.

U slova *потому что* dochází k disimilaci a foném /ч/ je zde v souladu s platnou výslovnostní normou realizován hláskou [ш]. Teoretický popis průběhu je popsán u čtvrté analyzované věty, kde se slovo taktéž objevuje. Nicméně stejně tak jako výše zde nebyla žádná výrazná chybovost, pouze nerealizace redukce druhého stupně v podobě [пътáмýшто].

U slova *память* se očekávalo chybné vložení hlásky [ň] vlivem českého slova paměť, avšak u žádné nahrávky chybná hlásky realizována nebyla. Větší problémovost

¹⁰⁸ Ve slově *острый* by mohlo docházet k protezi, tedy přidání protetické hlásky na začátek slova, v tomto případě hlásky [в] tak, aby vzniklo slovo *вострый*. Tento jev ale nebyl potvrzen u žádného z respondentů. Ve větší míře by se mohl objevovat v řeči ruských rodilých mluvčích, ti ale nejsou součástí této analýzy.

zde sehrál přízvuk, který byl chybně umíst'ován na poslední slabiku v podobě [пам'ját']. U jednoho respondenta bylo pozorováno vyslovení ve formě naprosto identické s českým slovem paměť bez jakéhokoli výrazného přízvuku a intonace.

Chybovost, která byla zapříčiněna nesprávným umístěním přízvuku respondenty, se týká také slova– *плохая*. I přes to, že respondenti měli v zaslaném referenčním textu vyznačené přízvuky, nebyli schopni ho správně realizovat. Velmi často totiž docházelo k výslovnosti [плóхájь]. Navíc tedy ještě bez redukce, která by po přízvuku měla nastat.

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[пѣтлмúштѣ]	[пѣтлмúшто]
[пáм'ът']	[пам'ját']
[пллхájь]	[плóхájь]

Tabulka 11 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 11. větě se vzorem

7.12 Věta č. 12

Когда я вернётся домой, я куплю свежие фрукты в местном магазине, их все любят.

[кагда ја в'иэрнётся' дамóј ја куплú св'эжыѣ фрúкты в'эснѣм мѣглз'инѣ јих фс'э л'убѣт]

Během analýzy poslední věty byla zaznamenána chybná výslovnost prvního zvýrazněného slova v podobě [св'эжныѣ], kde docházelo k nesprávnému vložení souhlásky [н]. Odkud tato chyba pramení nelze s jistotou říci, protože ani v češtině ve slově *svěží*, který je ruskému slovu *свежий* pouze homonymem, souhlásku [н] taktéž neobsahuje. Následně byla zaznamenána další varianta chybné výslovnosti v podobě [св'эж'иѣ]. Nebyla tedy přítomna dostatečná tvrdost slova, což souvisí s faktem, že čeština vede souhlásku [ž] a samohlásku [i] jako měkké.

Ve slovním spojení *в местном* lze pozorovat hned několik fonetických nepřesností. První z nich byla odděleně vyslovená předložka, což zapříčinila nedokonalá četba. Následně bylo možné zaznamenat chybnou výslovnost s hláskou

[ň] v podobě [вмн'эснѣм]. Důvod této chybovosti souvisí s interferencí obecně ortoepického pravidla češtiny, kde se vyslovuje vkladné [ň]. Druhou fonetickou nepřesností byla tvrdá výslovnost nepalatalizované původní souhlásky [м'] a nastala tak výslovnost [вмэснѣм]. V některých nahrávkách bylo možné zaslechnout hlásku [т], která se v mluveném projevu nevyslovuje narozdíl od grafické podoby slova. Dochází zde totiž k dierezi hlásek [стн]. Slovo tedy mělo podobu [вм'эстнѣм].

Velmi častým jevem, ačkoliv by očekáván vůbec nebyl, je vyslovení [их] namísto [жих]. Důvod nejspíše pramení z toho důvodu, že v češtině není běžné přidávat protetické hlásky konkrétně před samohlásku [i], anebo celkově menší míra výskytu proteze.

V jedné z nahrávek se vyskytovala taktéž chybě provedená epenteze v podobě vyslovení [л'убл'ѣт]. Výskyt chyby může být zapříčiněn tvaru téhož slovesa v první osobě jednotného čísla *люблю*, kde se hlásky [л] vyskytuje.

Regresivní asimilace probíhající u slova *еще* se dle nahrávek jevila jako bezproblémová a v mluvě respondentů docházelo k realizaci neznělé souhlásky [ф] před neznělou souhláskou [с].

Shrnutí chybovosti:

Správná realizace slova	Chybná realizace slova
[св'эжыјѣ]	[св'эжныјѣ]
[св'эжыјѣ]	[св'эжијѣ]
[вм'эснѣм]	[вмн'эснѣм]
[вм'эснѣм]	[вмэснѣм]
[вм'эснѣм]	[вм'эстнѣм]
[жих]	[их]
[л'уб'ѣт]	[л'убл'ѣт]

Tabulka 12 – Porovnání realizace výslovností jevů v 12. větě se vzorem

8 Shrnutí jednotlivých procesů v analýze

Jak lze již z analýzy vypožorovat, chybovost byla zaznamenána v nemalé míře. Je možné předpokládat, že nepřesnosti ve výslovnosti byly způsobeny nedostatečným osvojením fonetických pravidel ruského jazyka, nedostatečnou praxí, frekvencí vyučovacích hodin či vlastním zájmem respondentů učit se jazyku.

Část českých rodilých mluvčích potřebně neredukují nepřízvučné slabiky v ruských slovech. Místy v jejich řeči dochází k vyslovování jejich neredukovaných variant. Velmi často tak nastává např. u složitějších slov, která byla v nahrávkách spíše slabikována podle grafické podoby od části účastníků.

Asimilaci znělosti respondenti v nahrávkách realizovali téměř bezproblémově, čehož je možné si všimnout např. u slov jako *завтра* nebo *всегда*. Problém se objevil v případě, kdy dle platných výslovnostních pravidel k tomuto jevu docházet nemá (jako například hláska [в] před sonorami, konkrétně v případě slova *в лабораторию*). Totéž lze tvrdit i o neutralizaci, kterou respondenti ovládají dle analýzy úspěšně.

Velkou chybovost představovala v nahrávkách palatalizace souhlásek, a tak dochází často k vyslovení tvrdých souhlásek na místo měkkých jako jsou v textu slova *комедия* či *минералогия*. Český jazyk má jasně rozdělené měkké a tvrdé souhlásky, ale ruská měkká souhláska je výsledným produktem palatalizace. V ruštině měkká souhláska může být ta, která se v češtině považuje za tvrdou. Tyto důvody následně ovlivňují chybovost.

Realizace akomodace byla spojena s úrovní četby respondentů. Ti, kteří věty spíše slabikovali, nebyli schopni úspěšně tento proces správně realizovat, jako například nastávalo ve slově *в институт*.

Dierezi správně realizovala část respondentů. K jejímu správnému provedení je nutno znát pravidla fonetických procesů, proto lze předpokládat, že se jednalo o respondenty, kteří prošli předmětem fonetiky.

Procesy jako haplogie a metateze se potvrdili jako bezproblémové v mluvě Čechů, kromě jedné výjimky u slova *лаборатория*, kde došlo k záměně souhlásek [p] a [л].

Závěr

Ústředním tématem této bakalářské práce je podrobné porovnání fonetických procesů v českém a ruském jazyce. V teoretické části jsou popsány zvukové stránky obou jazyků od samotných hlásek až po prozodické vlastnosti. Následuje popis hláskových změn a jejich rozdělení. Praktická část práce se zaměřuje především na analýzu těchto procesů v zaslaných nahrávkách od českých rodilých mluvčích, ve kterých docházelo k četbě ruského textu.

Hlavního cíle této práce bylo dosaženo. Teoretická část byla vypracována s pomocí odborné literatury, kde byly popsány zvukové roviny obou jazyků a fonetické procesy, které byly následně analyzovány v nahrávkách českých rodilých mluvčích.

Teoretická část se věnuje segmentální rovině obou jazyků, jelikož rozdělení hlásek a jejich rozdílnost mezi jazyky je důležité k popisu hláskových změn, ke kterým v řeči dochází. Prozodická rovina se nejprve věnuje popisu přízvuku obou jazyků. Rozdílná pravidla mezi jazyky místy způsobovala nepřesnosti v místě přízvuku v nahrávkách českých rodilých mluvčích. Následovala charakteristika melodie (rytmus, intonace a redukce) pro ucelený popis prozodické roviny. Kapitola mezijazykového transferu k tématu ukotvila výskyt možné chybovosti vzniklou vlivem přenesení pravidel z jednoho jazyka do druhého. Hláskové změny byly klasifikovány na poziční a kombinatorní a v rámci tohoto rozdělení následně podrobně popsány jednotlivé fonetické procesy v obou jazycích, které jsou klíčové k provedení analýzy.

Hlavním tématem praktické části je samotná analýza procesů, popsaných v teoretické části, ze které se vycházelo. Aby analýza mohla být uskutečněna, byl sestaven referenční text skládající se z 12 izolovaných na sebe nenavazujících vět, které byly nahlas čteny českými respondenty. Z těchto zaslaných nahrávek analýza vychází. Součástí praktické části kromě analýzy je také popis očekávané chybovosti. V samotném konci této části se nachází celkové shrnutí analyzovaných vět.

Na základě provedené analýzy bylo zjištěno hned několik následujících problémů. Čeští rodilí mluvčí během své četby ruského textu v některých slovech nesprávně umísťují přízvuk. V ruštině, kde má přízvuk důležitou funkci, to bylo zvláště problematické. Je zřejmé, že tuto chybovost zapříčinila odlišná pravidla

pro přízvuk v českém jazyce, který má vždy přízvuk na první slabice a nedostatečná obeznamenost s pravidly ruského jazyka.

Následujícím faktorem, který byl zpozorován a velmi ovlivňoval realizaci procesů, byla samotná četba. Část respondentů měla potíže s plynulým čtením izolovaných vět, což vedlo k nesrozumitelnosti a nemožnosti tak kvalitně analyzovat procesy v jejich řeči. Část slov byla obtížnější na přečtení, jelikož jsou cizího původu anebo byla příliš dlouhá. Tento fakt zkresloval a znemožnil tak analyzovat v určitých slovech některé procesy, například akomodaci.

Následující faktor ovlivňující analýzu byl způsob nahrávání. Část respondentů zaslala čtené věty na jednom hlasovém záznamu. Jiná část zase zvolila čtení a zasílání po jednotlivých větách. V druhém zmíněném případě mohlo docházet k přesnější kontrole četby díky pauzám, které mezi jednotlivými nahrávkami vznikly. Lze pouze předpokládat, že v případě dle nich chybné realizace či přeroknutí záznam jednoduše mohli smazat a nahrát znovu, čímž by byla analýza lehce zkreslena. V nahraných větách v jednom záznamu by se tento čin spíše neočekával, jelikož by respondent musel číst všechny předcházející věty znovu, a to by se jevilo jako časově náročné. Také v tomto případě mohlo docházet k postupné ztrátě koncentrace či únavy, čímž by bylo možné odůvodnit případné vyšší množství výslovnostních chyb.

Chybovost v realizacích fonetických procesů zaznamenána, dle očekávání, byla. V referenčním textu byla předem modře zvýrazněna místa, která byla hlavním předmětem celé analýzy. O jaká slova se jednalo respondenti nevěděli. Výsledky analýzy ukazují, že největší míra chybovosti byla přítomna hlavně v redukci, ke které nedocházelo v dostatečné míře případně vůbec. Ruština má velké množství redukovaných hlásek, na které nejsou čeští rodilí mluvčí z mateřského jazyka zvyklí. Obdobná problémovost se u respondentů vyskytovala v palatalizaci, ve které taktéž docházelo k chybným tvrdým realizacím, protože český jazyk takové množství palatalizovaných souhlásek nemá. Podle zjištění z nahrávek se asimilace, neutralizace a disimilace nejevily velmi problémovými, avšak i zde byly zpozorovány chyby. Vliv na chybovost měla s největší pravděpodobností nedostatečná jazyková úroveň, která je potřebná pro správnou realizaci všech hláskových změn. Na konci analýzy každé věty byla zaznamenána chybovost také v tabulkách v porovnání se správnou fonetickou výslovností konkrétního slova pro lepší přehlednost. Naopak v případě procesů, které nejsou v takové míře spojené s jazykovou úrovní a spíše by se jejich

chybovost očekávala u ruského rodilého mluvčího, jako jsou haplologie a metateze, jsme téměř žádnou chybovost, podle očekávání, nezaznamenali.

Na závěr lze podotknout, že odpovídající realizace fonetických procesů je klíčová s ohledem na kvalitu mluveného projevu a během výuky by tak měla být těmto jevům věnována patřičná pozornost. Tato práce by mohla být užitečným materiálem pro pedagogické pracovníky, jelikož poskytuje vhled do problematiky řeči českých rodilých mluvčí při učení ruského jazyka.

Resumé

Бакалаврская работа называется *Фонетические процессы в чешском и русском языках в сопоставлении* и посвящена сопоставлению фонетических процессов в чешском и русском языках с акцентом на фонетический аспект обоих языков. В ней описываются общие звуковые закономерности этих языков в просодическом и сегментном плане. В работе сопоставляются и описываются отдельные фонетические процессы русского языка в речи носителя чешского языка.

Теоретическая часть описывает общие фонетические закономерности чешского и русского языков, которые были написаны с привлечением специальной литературы. Вводная тема теоретической части представляет собой сокращенное введение двух дисциплин - фонетики и фонологии. За ней следует общее описание с разделением фонетических процессов. Затем следуют главы, описывающие просодический и сегментный уровни двух языков. Эти два уровня очень важны для понимания того, как звуковые структуры языков отличаются друг от друга. Четвертая глава бакалаврской работы представляет собой описание межъязыкового переноса и того, как это явление может повлиять на усвоение нового языка. Это закладывает основу для подробного описания фонетических процессов, которые занимают центральное место в работе.

Основной темой практической части является анализ процессов, описанных в теоретической части, на основе которых и проводился анализ. Для проведения анализа был составлен опорный текст, состоящий из 12 изолированных непоследовательных предложений, который был прочитан вслух чешскими респондентами. Анализ основан на этих присланных записях. Помимо анализа, практическая часть также включает описание ожидаемых ошибок. В самом конце этого раздела приводится общее резюме проанализированных предложений.

Этот анализ был также целью самой бакалаврской работы. Предметом исследования была реализация избранных фонетических процессов в речи носителя чешского языка, изучающего русский язык, во время чтения русского текста. Таким образом, это было скорее качественное исследование.

В процессе анализа было установлено, что при чтении русского текста носители чешского языка неправильно ставят ударение в некоторых словах. В русском языке, где ударение имеет важную функцию, это было особенно проблематично. Следующим фактором, который был замечен и сильно повлиял на реализацию процессов, было само чтение. Некоторые респонденты испытывали трудности с беглым чтением отдельных предложений, что приводило к их непониманию и, соответственно, невозможности качественного анализа процессов в их речи.

Как и ожидалось, были отмечены ошибки в реализации фонетических процессов. Результаты анализа показывают, что наибольшее количество ошибок присутствовало в основном в редукации, которая не встречалась в достаточной степени или вовсе. Аналогичная проблематичность наблюдалась и в палатализации респондентов, в которой твердые реализации также были ошибочными, поскольку в чешском языке нет такого большого количества палатализованных согласных. Ассимиляция, нейтрализация и диссимиляция, судя по записям, не вызвали особых проблем, однако и здесь были замечены ошибки. Скорее всего, количество ошибок было связано с недостаточным уровнем владения языком, который необходим для правильного осуществления всех слоговых изменений.

Seznam použitých informačních zdrojů

АЗИМОВ, Эльхан Гейдарович а ЩУКИН, Анатолий Николаевич. *Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам)*. Online. Moskva: ИКАР, 2009 [cit. 2024-07-02]. ISBN 978-5-7974-0207-7. Dostupné z: <http://learnteachweb.ru/articles/azimov.pdf>.

CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny I. Jak se píše a jak se mluví*. Online. Druhé. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2812-7. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=4395895&query=fonologie#>. [cit. 2024-07-06].

ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-85839-24-5.

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 4. 7. 2024. Dostupné z: <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

KONEČNÝ, Jakub. *Fonetika a fonologie současného ruského jazyka: vybrané kapitoly*. Online. Ústřední knihovna Univerzity Karlovy, 2016. ISBN 978-80-88176-11-4. Dostupné z: <https://ecuni.publi.cz/book/463-fonetika-a-fonologie-soucasneho-ruskeho-jazyka-vybrane-kapitoly>. [cit. 2024-07-06].

KOPECKÝ, Kamil. *Základy české fonetiky a fonologie*. In: Slideshare [online]. Slideshare.net, 2020 [cit. 2024-07-02]. Dostupné z: <https://www.slideshare.net/slideshow/zklady-esk-fonetiky-a-fonologie-u1st-238696445/238696445>.

KNJAZEV, Sergej Vladimirovič, POŽARICKAJA, Sofija Konstatinovna. *Sovremennyyj russkij literaturnyj jazyk: Fonetika, orfoepija, grafika i orfografija*. 2. vyd. Moskva: Gaudeamus, 2011. ISBN 978-5-98426-101-2.

KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie*. Online. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 2024-07-02]. Elportál. ISSN 1802-128X. Dostupné z: <http://is.muni.cz/elportal/?id=766384>.

MACHAČ, Pavel a FRIED, Mirjam. Fonetické redukce a vyjadřování jistotních postojů v insubordinačních strukturách. Online. *Časopis pro moderní filologii*. 2021, roč. 2021, č. 1, s. 11 [cit. 2024-07-02]. ISSN 2336-6591. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/23366591.2021.1.1>.

OLIVERIUS, Zdeněk František. *Fonetika ruského jazyka*. 3. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-843-1.

ROMPORTL, Milan. *Stručná fonetika ruštiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

ROMPORTL, Milan. *Základy fonetiky*. 2. vyd., 1. v SPN. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

SKARNITZL, Radek; ŠTURM, Pavel a VOLÍN, Jan. *Zvuková báze řečové komunikace: fonetický a fonologický popis řeči*. Online. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3272-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/zvukova-baze-recove-komunikace-5669/>. [cit. 2024-07-06].

SOKOLOVA, Anastasija. *Fonetika a fonologie ruštiny*. Online. 2021. Brno: Masarykova univerzita: Elportál, 2021 [cit. 2024-07-02]. ISBN 978-80-280-0092-9 (html). Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pdf/js21/fonetika/web/index.html>.

SPIRIDONOV, Vasilij Nikolajevič. *Příručka fonetiky ruského jazyka*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996.

ŠÍŠKA, Zbyněk. *Fonetika a fonologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0428-1.

VESELÝ, Josef. *Problematika vyučování ruštině jako blízce příbuznému jazyku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

VOLÍN, Jan a SKARNITZL, Radek. *Segmentální plán češtiny*. Online. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7308-885-9. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=5622216&query=fonetika%20a%20fonologie#>. [cit. 2024-07-06].

Přílohy

Nahrávky, ze kterých analýza vychází, jsou přiložené v elektronické podobě pod názvem „Nahrávka 1“ až „Nahrávka 38“.

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 1. větě se vzorem	31
Tabulka 2 – Porovnání realizace výslovnosti jevů ve 2. větě se vzorem.....	32
Tabulka 3 – Porovnání realizace výslovnosti jevů ve 3. větě se vzorem.....	34
Tabulka 4 – Porovnání realizace výslovnosti jevů ve 4. větě se vzorem.....	35
Tabulka 5 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 5. větě se vzorem	37
Tabulka 6 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 6. větě se vzorem	38
Tabulka 7 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 7. větě se vzorem	40
Tabulka 8 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 8. větě se vzorem	41
Tabulka 9 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 9. větě se vzorem	42
Tabulka 10 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 10. větě se vzorem	44
Tabulka 11 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 11. větě se vzorem	45
Tabulka 12 – Porovnání realizace výslovnosti jevů v 12. větě se vzorem	46